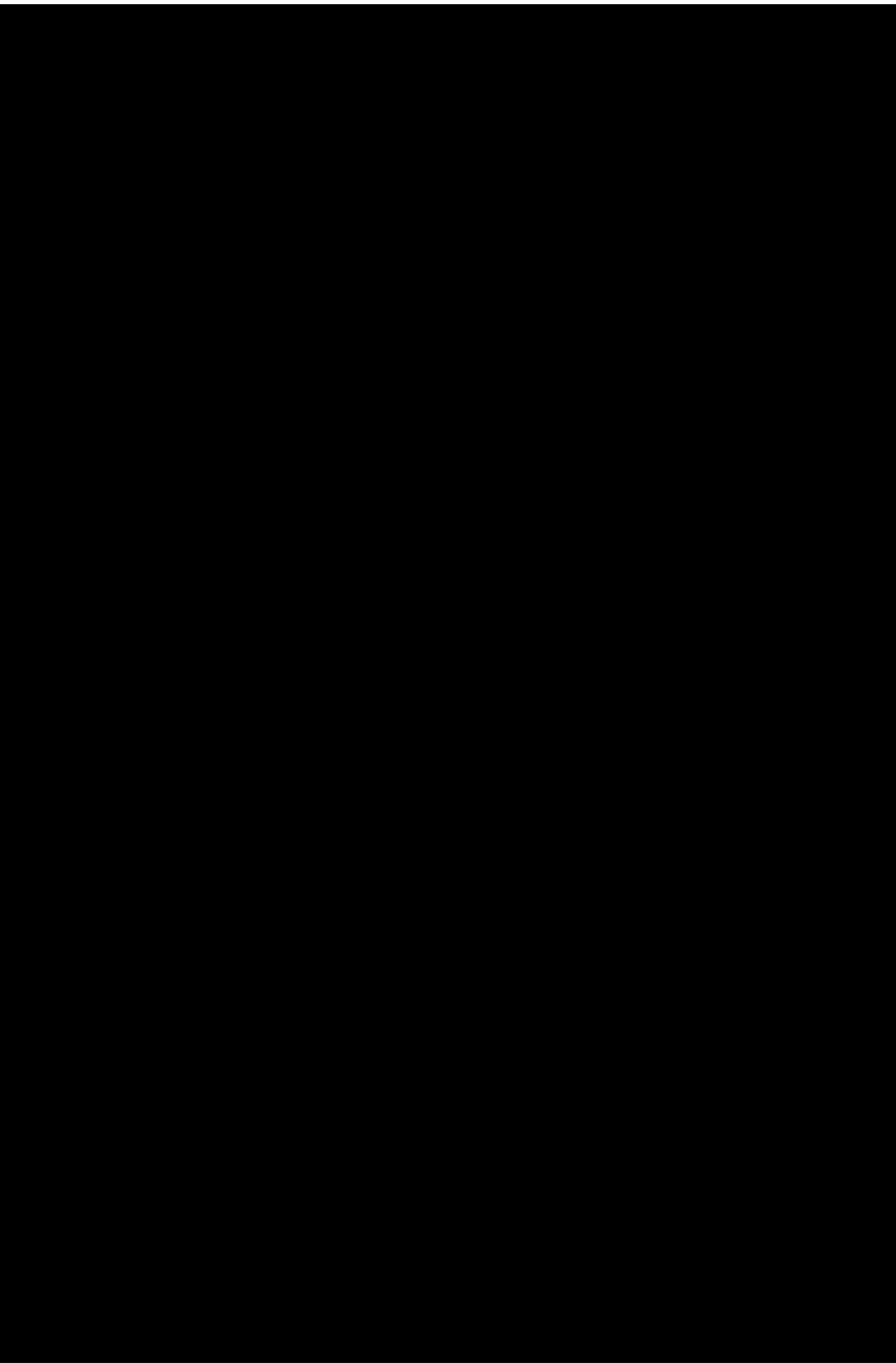

miraz

Edebiyat u Felsefe

% 100 Zazaki **1** *Goma verin*

Miraz

Edebiyat u Felsefe

Goma Verin

Serr:1, Umar: 1, Keşkelun / 2006

Wayer u Miduri Guiri Nuştişi
İsmail Söylemez

Editor
İsmail Söylemez

Redaktor
Asmêno Bêyayir

Temsilkari Awrupa
Asmêno Bêyayir
H. Cansa

Hesabi Ponqa qê Awrupa
Mesut Keskin

Frankfurter Sparkasse / Konto-Nr:12000 95934
BLZ 500 502 01 - SWIFT-Code: FRASDEFXXX
IBAN: DE 50050501-1200095934

Edresi
Yeni Hamam Mah. Yenim Hamam Sok. No: 25,
Üniv. Durağı Arkası / Malatya
0 422 323 36 65

E-posta: zazamiraz@hotmail.com

Çêk Puesta (Qê Hewali)
Bı nomê İsmail Söylemez'i 5073679

Rıyez & Mizonpaj
İtaki

Mesuliyêt nuşton nuştueğon sero.
Nuştêgê Miraz'ir yên şırawtış têpya niyên dayış.
Ma rıca kên ku; şıma nuştıni xui pê "attach" bışırawi.

Êgê Tedê

Vêrciyon Vatı B1

Dkd
Tedkdkdşkfjd
Eksdfşdfkdfd
A.yig.ted

Kdkd
Kdkd
ÊGÊ TEDÊ
Êgê tedê

Kağıd, Zazaki'r vêşonu...

Ju gom çıra êrziyena, ju qelem çıra lerzena, ju vil çıra kena a? İnön ca verdên, merdum (ison) çıra estu? De mira vajên, şıma çıra êst? Cıwabi in person ho komidiro? Yı ra bıwazên cıwabi ini pêrs bınin:

Miraz çıra vêjyena? Çıra dest kena pê hına ju xebatêk? Dêrd şıma çıtho? Heslotoni isoniyê biyayış ra ju zi nuştışu. Belê cogo ison tedı estu, nuştışız tedı estu, ison sênigu biye wer nicuyenu, otırız biye wendiş u nuştışız nicuyenu. Êg şıma vaji, çıra Zazaki? Biyerên ma qê ini pêrs gueş bınon N. Wısfonij'i ser:

Çıra Zazaki?

Zun ma ho ben vin. Kêlmê ma hê bên vin. E'dêt u qêdê ma hê bên vin. Numê ma hê bên vin. Ma hê bên vin. Ayra Zazaki.

Ma Zazu, din ma o zun ma bib maz êst. İn wird çinyêb maz çini. Yo kêmbı maz kêm, ma nimcêt. Êr ma kêm. Ay ra Zazaki.

Zervêşayı têna ma ni. Zazaki ser zaf xebat biya. Zaf gum êrziye zaf paynik vıraziyê. Yo paynikiz ma vıraz yo gumiz ma ver ber. Ay ra Zazaki.

Hêlawê ma biye Zazaki niyena verdiş. Hawarê ma biye Zazaki niyena wendiş.

Êşq ma biye Zazaki niyen vatiş. Dêrd-kuil ma biye Zazaki niyên vatiş. Biye Zazaki ma nızun bıcirg. Ay ra Zazaki.

Êr dunya ha vêşena. Zalimu adır eşt dunya. Ca çinu herb tê niyeb, ca çinu isun tê nikiş. Vêng aştı gereka berzıb. Vêng Zazu'z wa miyundıb. Ay ra Zazaki.

Dar, rıstim xui ser bena zerguin, isun zun xui ser. Ma zi, hin zerguinıb. Ay ra Zazaki.

Kağıd Zazaki'r vêşonu, kağıd Zazaki'r têşonu, aju ra Zazaki.

Heta nıka Zazaki de kıtab u pêserok u meqaley folklori veciyay, kıştı edebiyati ra ki gamê hewli erziyay, şıri, romani neşr biy. Fêl u emelê ma oyo ke warey edebiyat u felsefey de Zazaki raver şêro. Çıke ma çım de edebiyat u felsefe, hera -u dewletikerdena zıwani rê elzemê. Nê warey de zıwan serbestiya xo tey vêneno, tede cıwiyeno, kamcin het ser ke bıwazo, ê heti ser beno hera, vazeno, remeno. Eke vaz dano, beno ke gamanê xuyê verênan tenê çewt berzo ya ki waro gino; ganê anci werzo pay. Oyo ke zıwanê ma hona kewto nê warey, ma qailime cı rê miraz bime.

Vetena Mirazi de ê embazanê maê ke pheşti dê ma, zaf weş u war bê, pir u khal bê!

Keremkerên ma vêşoni u têşoniyê kağıdı bathal bık...
Heton dornê weş u war bımonên....

Ju biyevêngik (sıkut) bîdên mı,
ez mêdon bîwoni galê şewî'r!

Ismail Söylemez

Êg êru ma itya vîndertê, wa biyeru zonayîş ku vîndertişî ma dî ju şiyayîşêk estu u êg ma şîni, rênê zi şiyayîşî ma dî zi ju vîndertişêk estu.

Gelê wendueğon, ma wazên veng bîd şîma, labelê gere şîma guêş xui bîdî ma ku, ma veng bîd şîma. Ma wazên ğiyaloni xui asimoni ra vaj, wa wî cuerd bîvarnu daron ser. Wa ğiyalê ma darondîr zergunib. Dari, kelomig asimon erdonîr vonu, iyê.

Wextug zimiston vonu, wesar ho zerrê mîdo, kom tera bawer kenu? Belê buyê wesari ha yena. Çimki, zimiston zaf bîwu har. U inaju zi yena zonayîş ku, her bezrîd ju waştîşêk nîmto. Belê, ina rîya resena qêlb (zerrê) heyati. Ma hivi kên ku, wext ma resê oja, ma gu bîvin, ma çendêk gunakaron holiyêrê.

Belê, waştîşî her merdumi îno: "mî ta bîardên, mî xui temomkerdên". Belê, e zê vona, ju biyevêngik bîdên mı, e mêdon bîwoni galê şewîr. Ma êru xui kerdu hadrî, ma sîbê xui oni xui vir, çimki ma zoni, ju qêdêkê cî resayîşîyo, vir ardîş.

Helbetug ê her isoni ju kıştêkê yîwa nîmçet esta, ju kıştêka ta niyeardi. Ta ni arda temomker, bîqêwnu yon zi wêxt cî ri nîvetu.

Big bîrinê mı, bîshaw kezebê xui. Bîrinê mîwa kêwi u kezebê tîwa helîsyayi. Ez nizona, kıçî bêr herrê guiloni ra sêni şînu zerrî. Yon zi ma kom teberayi, gelo kom çî zonu. Labelê ina yena zonayîş ku, her sarî wedartişî tî, wîrîştîşî ju eşîrêko...

Ma êşqî, sinê xuiwa zê ju guilêk çarnên... Ma mirî êşqî xui, pê sîmer allawên. E vona bîyerên ma honi xui dî mecuy, mevînder.... Ma zerrê domaroni xui dî, bawê şîma vîndên... Ma voni ku cuyayîş ju mergêko, merg zi ju kendalêko... Gelo tênayiyê monqalêka sıfrin ziyêdiyêr... Tênayiyê zerrê hononi şewon tariyon...

Hes u merg.

Belê tîk u têna îni wîrdî, êşkên hemî çî bîbedêln u îni wîrdî êşkên verbî hemî çî dî vîndêr...

Mona Rosa

Sezai Karakoç

Tırki ra açarnayueğ: İsmail Söylemez

I - Hes u Çilê

Mona Rosa, guili siyê, guili şipê;
Guili Gülce u nıvin sipê.
Mirçika perrşikti şıfı wazena;
Ax ri ti ra şını guinid,
Mona Rosa, guili siyê, guili şipê!

Zurrên ver bı aşm çeçêl lhişini,
Remuek onyên arwêş kuı ra.
Mona Rosa êru mı ser halêk estu,
Varon çotamot kuenu herr ser,
Zurrên ver bı aşm çeçêl lhişini.

Tari dara zêtuniyero
Inug dêst mid pê sha dest kenu pê...
Sırrug engıştono yaqutinid benu eşkera,
Ri cêwu germın u qijkekıd,
Tari dara zêtuniyero.

Zembaqi co rêk qeraxıd vıl kên
U estu her vıla weşid (yabonid) ğururêk
Hewog pê mumêkıd vındenu
Ruehi xııwu biyerueşt şon ti u vındenu
Zembaqi co rêk qeraxıd vıl kên

Dêst ti, dêst ti u engışti ti
Zeg vilêkê henar kên phon
Destoni xıı ra bêlu bena ju cini
Zeg bıni behrid gêrena
Dêst ti, dêst ti u engışti ti

A mek pencerê xıı, perdon bonc
Mona Rosa e gere ti niyêvin
Awırrêkê ti besu qê mêrg mı
Fom bıık Mona Rosa e ju gejêka
A mek pencerê xıı, perdon bonc

Wext lez viyerenu ra Mona
Seet duyesa, şı hona çilê
Raku wa quııngi biyêr honi ti
Hındêkız moni asimon ra ğêrib ğêrib
Wext lez viyerenu ra Mona

Şoniyonı yên mirçiki hêjiron
Nışên sêr hêjironi baxçıwa
Têkı şipêlê, têkı zerdîê

Ax wa mı bıkişi herındê mirçikêkîd
Şoniyonı yê mirçiki hêjiron...

Ku ez tı vinena, Mona Rosa,
Awironi mirçikoni hêjironıd
Pê gıyalon kên pırr a yelkena sersêri
Ê awırri biyegunê ... vêr awıd
Ku ez, Mona Rosa, e tı vinena

Herdon herdon moni ri mı ra Rosa
Hema tı mı ra gueştari nikêrdi dêr
Êşqi mı otir her sazıd ca nibenu
Dêra rêk rınd, ju gulêk vonu
Herdon herdon moni ri mı ra Rosa

Badi varoni ra benu gırd weşı
Fiyêk pê sebır resên
Ruejêk boni zerrê çimoni mı ra
Tı fom kena merdê çıra cuyên
Badi varoni ra benu gırd weşı

Hını mı ra bawer bı kênê mıhaciri
Gueştari bı u qebul bı xuesomyayış mı
Serdêk, eciyebêk, dejêko kewı
Bı kıl u guiret dorpê mı
Hını mı ra bawer bı kênê mıhaciri

Bazını zêrrin u leşa buyin
Wa cıwab bıdı, ın pırçi mirçiko guinin
Pırçêko giyon donu êg tı bıwıyi
Pırçêko qefelnayo şewır ruêjir,
Bazını zêrrin u leşa buyin

Mona Rosa guılı siyê, guılı shıpê
Guılı Gülce u nıvin sıpê
Mirçika perrşıkti şıfqi wazena
Ax ri tı ra kuên miyoni guin
Mona Rosa guılı sıpê, guılı siyê,
(1952, Wesar)

II - Merg u Çarçivê

Çilêk vêşena şenik u zerd
Riyontika eciyebın, tiron u Gülce
Xincerêk heremnena honon
Honêk, xincereêk, destêk u, u, u

Çilê vêşên şenik u zerd,
Şew vor varena heton siba
Herr u guêşt, çeçeqê aston
Tersêk genu nimmerdon
Wextug gînên kerrêk qafisari
-Merdê ku têna nengê cê êst
U têna şikiyê qapaxi zonon...-

Çilêk vêşena şenik u zerd
Destoni xui kena a ver bî asimon cinik
Ben derg ben derg puer zêrrin
Puêr kênonug şar qê yin mîrenu

Çilêk vêşena şenik u zerd
Xuertu esmer, vir u guin,
Bermê kêna çimkesk
Çilkenu kıştê beriya akêrdi ra
Çilêk vêşena şenik u zerd.

Çilê vêşên şenik u zerd
Qijonîr kêna a şikefton,
Mirçiki u kezîkig ruej nidiwu
Masêg êşq xui kêna eşkera
Awon şinasiyon lez terk kêna

Çilê vêşên şenik u zerd
Oniyên adîr ra, wel ra kezîki
Kuitiki kêna letê kanaryon
Mektubon karmêkê dara gor wenu
Giyêng vëndên xirabonîd
Vêşên çilê şenik u zerd
Ju guilêkê qeza vinenu hercad
Astuerug biye astuari kuenu çargomi
Ruêşt ruhêk estu asimonîd
Vëndên giyêng xirabonîd

Çilêk vêşena şenik u zerd
Lerzenu erd zeg birusk gino cî
Bî hewes bawê tariyon vindêrt
Dadi, babi, birê cê
Zerrê xuid pu vejenu nişkawa dejêk
Ju dêrêkê thali voni, şini
Dadi, babi, birê.

Çilê vêşên şenik u zerd
Her nivin fêk vera pîrr, nivinêk venguvarut.
Dêrêkê şayi vonu şinu
Serxuêş juyin, ê diyin, ê hirin
Guilê yên eştîş ver bî asimonon
Lêyir mirçikon zarçalonîd lerzên.

Çilê vêşên şenik u zerd...

Çilêk vêşena şenik u zerd

Yelkenon tenikon hewê bèn
Lerznenu zerron u bayreçon
Dêstîg gêmi(kêşti) ra herr ser bèn derg.
Çilê vêşên şenik u zerd
Kuêk ju kevwêkê awî ri hesret monên
Xızînê nîmtê u mari awî

Yelkenon tenikon hewê bèn
Çilêk vêşena şenik u zerd
Lewendon puetsîpiyon u azadon
Xuiwa gırî doni pisingî siyê
Lerzên zêrr u bayrêç
Kuêk kevwêkê awır hesret monên
Dêstîg gêmi ra herr ser bèn derg
Çilêk vêşena şenik u zerd

Çilêk vêşena şenik u zerd
Riyontika ecıyeb, tiron u Gülce
Ax heremnena xıncerêk, ax honon
Honek, xıncerêk, destêk, u, u, u...

(1952, Omîni)

III - Pueşmonti u Çilê

Hewa yenu, varon varenu, luyi cemıdyên
Quetêkê kuêli kenu rueşt pıxri
Dhadê cê vêr adırid pêşon
Dhâdê cê vêr adıdri azad...
Hewa yenu, varon varenu, luyi cemıdyên.

Varoni miyontê phaştıyê ay u phaştıyê mîdê;
Dêr miyontê lewoni ay u lewoni mîd
Zerrê mı kerd hezar leti gejëk (sodêk)
Vêng cê yenu vêng cê ê qijon guınakaron;
Dêr miyontê lewoni ay u lewoni mîdê

Qaşuga zêrr pê vêşayış resên jubin;
Dejug rıdo, wıciyaxi cefê,
Herrê yıga ina pıxri dı vêşena,
Şewêk honi mı dı wırdiyêsi mı vêşnê;
Qaşuga zêrr pê vêşayış resên jubin.

Çımi mı kêsk ê ay siyê
Ê gueroni guini sipêwa a gueroni tobi siya
Sarê dhadê cê miyoni destonıd
Engıştoni ayid engıştono ruejoni ayê rueşton ra mendı
Fotrafêk dalaqnayo diyesa:
Oniyenu eyini ra, şew ra, viyertı ra,;
Sarê dhadê cê miyoni destonıd

Pırmıkê tıfıngêk hewada
Hagu bitequ biyefişek
E kênêka qija, e kênêka geja
Şıma çı fom kên mı, şıma!
Tıfıngêk hagu bitequ biyefişek...

Kênêgê dusêb qırşê sımêriya
Giliyêş yıni mı kaş kêrd

Tı pê sekên, phıstini mı wişkewê Qerejdaği kerdu pırr
Dhadê xui ra şıt vêrin mı Gülce'd İt
Ruêj zındonêk ra do Onqarya ru, Çataldağ'ıru
Taymendib herındê yınıd ez mêrdin
Kênêgê dusê qırşêkê sımêriya

Pısingi xalçon kên letê
Rueştêko sur kuenu war
Zoniyoni dadi'd hal çinu
Sarê dadi dı letêwu...
Nişkenu hukım bıkeru ruehi isonir adır,
Hewa nişkenu hukım bıkeru pardon tenikonır
Pısingi xalçon kên leti
Qufêg adıríd guıla zerd kên a
Nonêka surkêrdi vinên

Vêng eciyêb yên mı gueş
İsonig haki mirçık ra vêjyên
Gımid astuerêk zin kên
Vêng eciyêb yên mı gueş

E ju şerqik, e ju dêrêka
E pırçı aluşkê Meryem'a
Hêlm ezizêk mı erzenu hewa
Zerrê mıd merdumi Homê vındên
Lıngi mıy rındiki pê la gırıdayê
E welati aya, ğuirbêt xuiwa
E hesrêt (virkotışi) ezizêka
E pırçı alukê Meryem'a

Çimi mı kêsk, çimi ay siyê
E gueroni guini sipêwa, a gueroni tobi siya

Pıxri ho şına hona, adır ho benu wel
Puêr dhadê cê sıpê
Dhadê cê puêr xui ruçıkno
Zerrê adıríd guıl vil kerda a

Holıyer biya gırd, vênıyer bena gırd, qij benu gırd
Pıxri ho şına hona, adır ho benu wel
Dhadê cê ruehi mıd ruehi mı ser bena çot
Pêrr miyeson kena germın
Tijêk herr qılaşnena u vêjıyena
Cini vaji qêz cuyên
Wext biyedêr bımoni nişkên bıcuıı
Ciniyon dêr eqrêb kên rueşt
Ciniyon dêr, jari kên rueşt

Hını e şına, astuêr zin kên
Vironi xui jubju vêşnena
Fıstoni kena leti leti
Dıjon jarınonır war verdena.
E vêjıyena sêr ju kerrêka şıpê
Guılêka siya kena sinê xuiwa.
Guilon erzena tijag şına awon
Xui vengonır verdena ra.
Bını lıngoni mı ra viyerenu ra dengızêk...

E kênêka qija, e kênêka geja,
Şıma çı fom kên mı şıma!
Hini e şına, astuêr mı şırrenu;
Pîtêk mum wazenu, merdêk dêr wazenu
Bını lingoni mı ra viyerenu dengızêk, dengızêk;
Çımi ayi vëndên mı, ez nişkêna vındêr, ez nişkêna vındêr.

Çımi mı kêsk, ax, çımi ay siyê;
E gueroni guinê sipêwa, a gueroni tobi siya...
(1952, Payiz)

IV - U Mona Rosa

Ruêşt vilê piyeximbêrid bigêr
Destoni mıy neçaronıgu hêt tıwa bën derg.
E sirri xui dona mason wefakaron:
Têna ina dinyad yı gên herındê mı.
Puêr xuiw puexıkın u murêyin verdena ra hewêr,
Hêkêl mıgê qijêk dıma kuên
Ruêşt vilê piyeximbêrid bigêr...

Dısmalêk dêst mıwu raşt ra kot awa lhêlın
U qırrıkê mı kerd pit engıştın, derg u barê.
Puêr tı ra muyêk kot herrê mıwa guinekar;
Sêbiw tı ser Rosa tı kota derdêk.
Gueroni nonêk eziz fikiri hına pêşê
Wa bıqehriy dari noêl u manolyê,
Dısmalêk dêst mıwu raşt ra kot awa lhêlın...

Ez in şoqi vejena erzena la,
Wa hemı çı mı ê şımabu, piyêru ê şıma, sarê bırmayê
Wext kezık destpêkeru honi xuid bibermu
Tıfıngı mıgu mı guil eşta zerrê cê, dest kenu pê wiçenu.
Kesaga gunê kêrdi xui phaşti
Zê ayi vêr mêrgid xuienaniyêt mı benu hêdi.
Êg otira e ini şoqi bêrzi la.

Ini comiyêrd zê pısingon buyi oncên.
U pısingi her şew xui shawên balıñnon.
Ruêjig behron kên şa bën kılm;
Vılıg niyên ruetiş, jarın u siyoqir.
Ciniyon u comiyerdon xui virakerdon'ır monên
Çımi ju ğezalêk kuên ze hêliyên siya
U comiyêrd zê pısingon buyi oncên.

U tênati, gueroni welê ciğari tênati!
U zerrê honi kotışi herr zê marri.
Tı ri zi, Mona Rosa, ma pıta kerrêyin verda
Destoni tı dı dındonêkê mason astêyinon.
Zê vir tı gırd, newı, tari,
Gueroni vir tı guirê Homê u Şêtoni...
U tênati, gueroni welê ciğari tênati!

Êru e têna varonir tehemmul kena;
Varon gejug heton qırrıkê mı yenu.
Dik zafiyêr tuki xui ri ikbar kena,
İkbar kena ina şılıya bıbela ri.
Ruehi xui ri kena bayreq u e têslim kena

Wirdi dêst miyerikêk şiliwa alıqiyê.
Êru e têna varonir tehemmul kena.

Ver bı ruêşt tironêk, tijêk ontîşi tı
U ruehi tid newı şehrêk vıraştış bı nomê Gülce.
Gêmiğa biya letê u yelkenag dıryawa
Miyoni dêrag biyeveng yena vatış kerdış
U baciyon gueşêkîd mîrênayış giyoni
U qêdnayış inag niqêdiyena, dêrag niqêdiyena,
Verbı ruêşt tironêk, tijêk ontîşi tı

Mirçikê tawusi kota zerrê mı
Pênid, rêk pênid wazena tı ra vaji.
Kota zerrê mı, tuki mı ruçıkno
Pênid, rêk pênid wazena tı ra vaji.
Zerrê mı dı vinbiyayış tawuson jubiju,
Mı ri zi cîtêk pêrr şıpê gurêt
Pênid, rêk pênid wazena tı ra vaji

Ruêşt vîlê piyexımbêrid bıgêr
Destoni mıy neçaronıgu hêt tıwa bën derg
E sırrı xui mason wefakaron ri vona;
Têna ina dınya dı yı gên herındê mı.
Puêr xuiwu puexıkın u murêyin verdena ra hewêr,
Hêkêl mıgê kuên qijêk dıma
Ruêşt vîlê piyexımbêrid bıgêr...

(1952, Şewê Serra Nêwi)

Xal Çelker

Şair Xıdır Çeliki De Muçliye

Şair Xıdır Çelik dewa Vartoy Muska rao. İniyê Xıziri ki Muska dero. Disêy metro İniyê Xıziri ra cor şairi goli dê viraştene, tede masa keno weyi, masanê deqesura (alabalık). Ebe weyikerdena masa ki idara çê xo nanao ro. Ma ke şime İniyê Xıziri ser, xebera ma şair Xıdır ra çinêbiye ; ma nêzanitêne ke o oca maneno, gurino. Coka ma êyde reportaj nêkerd, cira persê haziri pers nêkerdi, êyde wertê xuşexuşa ağwa İniyê Xıziri de mucil bime. Ma ke ebe zonê ma Zazaki selam da jümini, kêf u halê jümini pers kerd, khek Xıdır zaf bi şa, zerê çımanê dêy bereqiya, gulê xo bi ra. Çi ke o hêyranê zonê mao, şiiiranê xo ki zonê made nusneno.

Xal Çelker : Khek Xıdır ez nia dana ke tı zono gılor (Zazaki) ra zaf hes kena, ma ke zonê ma tode qesey kenime zerê çımanê to bereqino...

Xıdır Çelik : Weeey ! Qesawa ke vano ! Tabi ke hêniyo. Hirê çi marê zaf muhimê ; zonê ma, itiqatê ma, biyena (kamiya) ma. Ma ke ninara jüye kerde vindi, mara çiyê beno kemi, benime nêmecet. Ma gereke xora pers kerime, ma kamime ? Kot ra ênime? Kamta şonime ?

Peki, zonê ma cia, raa u ibadete ma cia. Ma kamime? Ma, gereke verê coy xo vecime meydan. Dıma ki cuabê nê persa bıdime, ma koti ra ênime, şonime koti? Ma gereke xo bızanime. Ma ke xo nêzana şar ki ma nêzano. Hama, ma bime hurdi hurdi, bime parçe parçe. Şar ma keno hurdi, keno parçe, xorê beno; her kes ma hetê xo ser kaş keno beno, ma keno zaif, keno şenik, keno zerê lapa xo.

Ma kesi de na mane de nêdanime pêra. Ma kesi ra nêvanime ra u rêça xo ca verde, bê ra u rêça ma ser. Arıfkiyê made "ikilik" çino. Ma kuli isana jü vinenime, ê her kesi xora gore raşta xo esta. Na şiiira mıde ki ez nae nia ana re zon:

*Jübini de ceg kenê hurdim a bıray
Ez torê ji berbenu, dêrê ji berbenu
Marê kenê zindan welatê hiray
Ez torê ji berbenu, dêrê ji berbenu*

*Cirt kay kenê zengin u lorti
Koa o çola de ceng kenê xorti
Cenazo oncenê motor o forti
Ez torê ji berbenu, dêrê ji berbenu*

*Öksüz Xıdır vano, mebone herêy
Jübini mekişê, rew bêrê werêy
Ma o pi berbenê, vêşenê zerrey
Ez torê ji berbenu, dêrê ji berbenu.*

Yanê owo ke esker dero o ji biraê mino, mino jü eskero, jü ki ko dero ; hurdimina nana jübini ra, e de be be damiğ be . Eke owo

ke ko dero amê kiştene, ez ke dêrê berba, owo ke esker de ke amê kiştene, ez ke dêrê nêberba beno ! Qêy o ji can niyo ? O ji xort niyo! O ji wairê ma o pi niyo bao ! Xızır mara berbiş êndi duri bero.

Hêya bira, rınd ke mı tı diya, zaf kêfê mı ame tode.

X. Çelker: Mordemê de ze to diyene mırê ki şan u kêfweşiya.

X. Çelik: Hêya wullahi xêlê zemano ez be nê fıkrî cêreno. Hama, bismillahi mı tı diya. Ez cêreno... Tawa vatena mı... Ne ê vatena mı qebul kenê, ne ki ez ê dine qebul kena. Ahêni ez xorê teyna mendo. Mı nao tı diya, mı tora qewete gurete, êndi ma teyna nime.

X. Çelker: Ma ki mordemanê ze tora qewete cênime.

X. Çelik: Mın o domananê koy, mın o hevala, weş bê, ma jübini de qesi kerd. Ebe zereweşiye mı fıkrê xo vato, ine ê xo vato. Ne merka mıra çiyê vato, ne ji mı merka ra çiyê vato. Pêyniye de ine mıra vato, "Heval, tı xorê, ma xorê". Mı vato, « Bira a ji rında ». İsan ke jübini de haşt bi rınd, isani ke şikiya jübini de qesi kerd rınd.

X. Çelker: Helbet, haştiye rında. İsan ke bese kerd jümini de qesey kerd, a taw meseley tenêna rehet hal benê.

X. Çelik: Jü ji ez biraê xorê nae vaci. Ez šiiranê xo nêdano kesi. Şiirê mı amê tirtene, ez wair veciyo, mı ebe şaada, ebe qerarê makemi šiirê xo dızda dest ra guretê. Hama, tı mide hemfıkıra, ez torê šiiranê xo waneno.

X. Çelker: Xızır tora razi bo, vengê to daim kero. Tı ke destur bîdê, ma şikinime šiiranê to qezata ma Munzur Haber de bivecime. Qezata Mamekiye de, yanê Tunceli de vecina. Hama, mı ardê taê Varto de ki nê ro. Beno ke nae ra tepiya Varto de ki biroşiyo.

X. Çelik: Tabi, tabi.

Mı cor va ke, isan ke jübini de haşt bo rınd. Rınd u xırava mordemi mordemi ra pers bena, şar gereke cîrê tomete mekero. Jü šiira xode ez nia van:

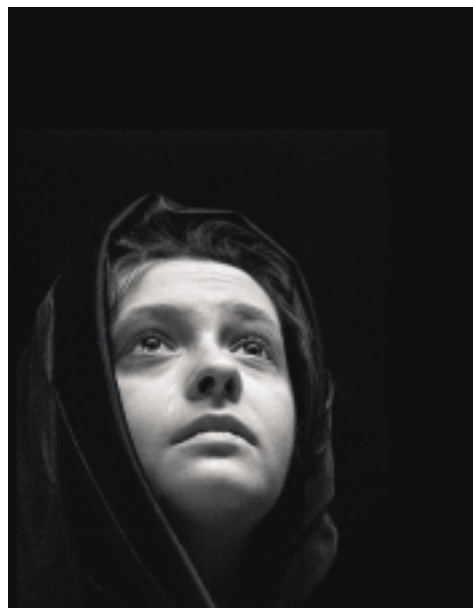
Ez hes keno, hes nêkeno

Yara mına, şari rê çiko

Rındek bena, pısın bena

Yara mına, şari rê çiko

Zurekeri biyê mele

*Melawê şari ze dele
Mehejnê, merişnê pele
Dara mına, şari rê çiko*

*Eşqê yare dest firaro
hes keno, ê mı qeraro
Belki lewê şari de zeraro
Kara mına, şari rê çiko*

*Tı Xıdırî nas nêkena
Rinde ra qe qal nêkena
Tı çı zana hes nêkena
Nurê mına, torê çiko.*

X. Çelker: Xızır tora razi bo, zerê mide guli bi ya, to ez kerdane mest.

X. Çelik: Bexudar be. Gereke zerê mordemi de guli ya bê. Tı hayrê mı niya, ê mide ji bi ya. Yanê qey biyê ya? Dawa xode mı xorê jü heval diyo. Yao tı sevana ! Demake wairê na dawa hona estê. Dêmake

na dawa bêwair niya.

X. Çelker: Hêya. Se ke to ki va, ma waxtê zaf zaiyat di, her jüyê ma hetê ser şî. Hama, hao endi zaf teney biyê heşar, hayrê mesela xuyê, cîrê wair vecinê.

X. Çelik: Zaf rınd bira, zaf rınd.

X. Çelker: Çixa ke hona kamiya ma sero tenê kemasiye esta ki, zon, kultur u itiqat de xêlê rae cêriya.

X. Çelik: Zaf rınd bıra, zaf rınd. Aji êna, a ji vecina werte. Mordemi ke toz nêşt reça xo ser, a ki vecina werte, nêbena vindi. Mordemi rê tenê ji rehetiye lazıma. İdara çêy ke mordemi rê biye bar, mordem kuno biliya kar u gurey, zaf çî ji xovira keno, keno vindi. Vano:

*Welat kerdo thal ma şime
İstanbul de ki thal o boşime
Butı pare pare bime
Şime İzmir ki thal o boşime*

*Şar şimeno reqi bira
Made çino perê kira
Zehirlenmiş bime dü ra
Zonguldak de ki thal o boşime*

*Boşê nice xort o khali
Vêşanê, berbenê thali
Zam vareno, hêyat pahli
Anqara de ki thal o boşime*

*Zaten doği kuli thal mendo
Miletê xo bê hal mendo
Mevace Xıdır lal mendo
Muş Varto de ki thal o boşime.*

X. Çelker: Axiri rocê rınd ki ênê, mordem gereke omîdê xo mebirno.

X. Çelik: Ma, Xızır vengê to bıheşno...

X. Çelker: Xızır o Khal vengê tuyo weş ki bıheşno, vay do bero, çarkoşê dina ra vıla kero; çıxa ke qomê ma esto her kes bıheşno, bêro re xo, bêro re ra u rêça xo ser.

X. Çelik: Halla, halla. Hên bo ke, her kes ra o rêça xo bivêno, wa ra o rêça şari ra nê, ê xora şoro.

X. Çelker: Tora ke minete bıkerime, marê tenê ki qalê İniyê Xızırı kena?

X. Çelik: İniyê Xızırı khano. Ez vaci 300 serra İniyê Xızırı esto. Efsane ra gore, qêydo ke ma, ma o piyê xora heşno ita ağwe çinêbiya. İta mal sole do. Nê cay bej biyê, mal solav biyo. Şüane gereke mali bero "Çilkani" de ağwe do (Çewres Çımeo ke vano İniyê Xızırı ra dirê kilometre duriyo). Pêaê veciyo, vato, "Tı nê mali bena koti?" Vato, "Ben cor, vae de ağwe dan". Vato, "Ez torê ita ağwe veci". Vato, "Tı se ita ağwe vecena? Haşa, qey tı Heqa ke ita ağwe vecena?" Vato, "Ez ebe emrê Heqi torê ita ağwe veci". Lınga xo da ita ra, ağwe nia pel do. Şüane kewto re dima, vato, "Tı kama?". Vato, "Ez Xızıra" biyo sır, biyo vindi. Dıma ita ewliyawa diyo. Na dot, a kemera girse be kemera verê çêveri sero caê nalê Dundile estê. Milet wairê itıqati biyo, amo ita. İta ra ji miradê xo diyo. Coka ita rew ra nat ziyaret beno. Hama, serranê newaê ra tepiya milet tenêna zêde ita ziyaret keno.

(...)

X. Çelker: To sata bine va ke, „ê vanê, ma Orta Asya ra ênime”. Ma, ma koti ra ênime?

X. Çelik: Bıra ma ebe namo teze Tunceli ra ênime, koka ma oca rawa. Na Gola Vartoy ra zaferi Tunceli ra ênê. Mordem ke gına sero, şikino ke doz kero kam kamci dewa Tunceli ra êno.

(...)

Na maven de meymanê de mına Xunisi kewte werte, khek Xıdırı ra va, "Amca bize bir kaç şiir okusana?" Khek Xıdır ke tırki heşna tenê şaş bi mend, dıma va, "Eza feqire, ê ma ben şiirlerimi Zazaca söylüyorum!" Çêneke va, "Bir şey olmaz, ben biraz

anlıyorum". Khek Xıdiri veng kerd ra ci:

Zaten seba tora vilê mı çewto
Kemerê ki tı mede mıra yara mı
Hayrê mı niya, ez billiya xo kewto
Kemerê ki tı mede mıra yara mı

Zemanê koê Bingoli made huiyêne
Ez amêne, ware de mı tı diyêne
Bərbêne, ez lewê tora şiyêne
Kemerê ki tı mede mıra yara mı

Ma top biyêne şiyêne Şêyde Diyarî
Derbaz biya a roce kotî ra ez biyarî
Bextê mara biyê kher u lali ziyarî
Kemerê ki tı mede mıra yara mı

Zerrê mı vêşeno ez se hış bine
Qelbê mı şikiyo ez se weş bine
Xorê na sewda to dime kaş bine
Kemerê ki tı mede mıra yara mı

Zemanê xo tadêne, dtêne mal
Wari biyê issız, dewi biyê thal
Verem kerdo, feqir Xıdır biyo khal
Kemerê ki tı mede mıra yara mı

Gulam' fikrê to ze mı bi
Bê hevalam', bê delalam'
Qaşo qewlê to ê mı bi
Bê hevalam', bê delalam'

Baxçê made nara mı be
Tı şirina para mı be
Zaf rindeka yara mı be
Bê hevalam', bê delalam'
Bê rindeka mı, bê nazlûya mı bê !

Dewa mına corê to bo
Orğanê mı porê to bo
Balişna mı qorê to bo
Bê hevalam', bê delalam'

Xıdiri tora se vato
To derdê mı kerdi qato
Ez to dest de şaşo mato
Bê hevalam', bê delalam'
Bê rindekam', bê nazlûyam' bê !

X. Çelker: Xızır tora razi bo khek Xıdır.

X. Çelik: Bao weş u war be, kar u gurê to daim bo. Xızır qewete bîdo şima xort o azeba ke, saa serê şimara ki ma ra o reça xo bivenime, cîrê wair bivecime, meverdime ke şar toz berzo ra o reça ma ser.

X. Çelker: Saa serê şimara ma ra u rêça xo vinenime, zon, kultur, itîqat u kamiya xorê wair vecinime.

X. Çelik: Xızır vengê to biheşno. Kamo ke goş nano re na qamara ser, kuline rê selam

u hurmetê ma esto.

X. Çelker: Mordemê de ze to diyene mirê ki şan u kêfweşiya.

X. Çelik: Hêya wullahi xêlê zemano ez be nê fikri cêreno. Hama, bismillahi mı tı diya. Ez cêreno... Tawa vatena mı... Ne ê vatena mı qeub kenê, ne ki ez ê dine qeub kena. Ahêni ez xorê teyna mendo. Mı nao tı diya, mı tora qewete gurete, êndi ma teyna nime.

X. Çelker: Ma ki mordemanê ze tora qewete cênime.

X. Çelik: Mın o domananê koy, mın o hevala, weş bê, ma jübini de qesi kerdo. Ebe zereweşiye mı fikrê xo vato, ine ê xo vato. Ne merka mıra çiyê vato, ne ji mı merka ra çiyê vato. Pêyniye de ine mıra vato, "Heval, tı xorê, ma xorê". Mı vato, « Bıra a ji rında ». İsan ke jübini de haşt bi rında, isani ke şikiya jübini de qesi kerd rında.

X. Çelker: Helbet, haştiye rında. İsana ke bese kerd jümini de qesey kerd, a taw meseley tenêna rehet hal benê.

X. Çelik: Jü ji ez biraê xorê nae vaci. Ez šiiranê xo nêdano kesi. Şiirê mı amê tirtene, ez wair veciyo, mı ebe şaada, ebe qerarê makemi šiirê xo dızda dest ra guretê. Hama, tı mide hemfıkıra, ez torê šiiranê xo waneno.

X. Çelker: Xızır tora razi bo, vengê to daim kero. Tı ke destur bîdê, ma şikinime šiiranê to qezata ma Munzur Haber de bivecime. Qezata Mamekiye de, yanê Tunceli de vecina. Hama, mı ardê taê Varto de ki nê ro. Beno ke nae ra tepiya Varto de ki biroşiyo.

X. Çelik: Tabi, tabi.

Mı cor va ke, isan ke jübini de haşt bo rında. Rınd u xırava mordemi mordemi ra pers bena, şar gereke cîrê tomete mekeru. Jü šiira xode ez nia van:

*Ez hes keno, hes nêkeno
Yara mına, şari rê çiko
Rindek bena, pısın bena
Yara mına, şari rê çiko*

*Zurekeri biyê mele
Melawê şari ze dele
Mehejnê, merişnê pele
Dara mına, şari rê çiko*

*Eşqê yare dest firaro
hes keno, ê mı qeraro
Belki lewê şari de zeraro
Kara mına, şari rê çiko*

*Tı Xıdırî nas nêkena
Rinde ra qe qal nêkena
Tı çî zana hes nêkena
Nurê mına, torê çiko.*

X. Çelker: Xızır tora razi bo, zerê mide guli bi ya, to ez kerdane mest.

X. Çelik: Berxudar be. Gereke zerê mordemi de guli ya bê. Tı hayrê mı niya, ê mide ji bi ya. Yanê qey biyê ya? Dawa xode mı xorê jü heval diyo. Yao tı sevana ! Demake wairê na dawa hona estê. Dêmake na dawa bêwair niya.

X. Çelker: Hêya. Se ke to ki va, ma waxtê zaf zaiyat di, her jüyê ma hetê ser şî. Hama, hao endi zaf teney biyê heşar, hayrê mesela xuyê, cîrê wair vecinê.

X. Çelik: Zaf rınd bıra, zaf rınd.

X. Çelker: Çıxa ke hona kamiya ma sero tenê kemasiye esta ki, zon, kultur u itıqat de xêlê rae cêriya.

X. Çelik: Zaf rınd bıra, zaf rınd. Aji êna, a ji vecina werte. Mordemi ke toz nêêşt reça xo ser, a ki vecina werte, nêbena vindi.

Mordemi rê tenê ji rehetiye lazıma. İdara çêy ke mordemi rê biye bar, mordem kuno biliya kar u gurey, zaf çî ji xovira keno, keno vindi. Vano:

*Welat kerdo thal ma şime
İstanbul de ki thal o boşime
Butı pare pare bime
Şime İzmir ki thal o boşime*

*Şar şimeno reqi bira
Made çino perê kira
Zehirlenmiş bime dü ra
Zonguldak de ki thal o boşime*

*Boşê nice xort o khali
Vêşanê, berbenê thali
Zam vareno, hêyat pahli
Anqara de ki thal o boşime*

*Zaten doği kuli thal mendo
Miletê xo bê hal mendo
Mevace Xıdır lal mendo
Muş Varto de ki thal o boşime.*

X. Çelker: Axiri rocê rınd ki ênê, mordem gereke omîdê xo mebirno.

X. Çelik: Ma, Xızır vengê to biheşno...

X. Çelker: Xızır o Khal vengê tuyo weş ki biheşno, vay do bero, çarkoşê dina ra vıla kero; çıxa ke qomê ma esto her kes biheşno, bêro re xo, bêro re ra u rêça xo ser.

X. Çelik: Halla, halla. Hên bo ke, her kes ra o rêça xo bivêno, wa ra o rêça şari ra nê, ê xora şoro.

X. Çelker: Tora ke mınete bıkerime, marê tenê ki qalê İniyê Xızırı kena?

X. Çelik: İniyê Xızırı khano. Ez vaci 300 serra İniyê Xızırı esto. Efsane ra gore, qêydo ke ma, ma o piyê xora heşno ita ağwe çinêbiya. İta mal sole do. Nê cay bej biyê, mal solav biyo. Şüane gereke mali bero "Çılkanî" de ağwe do (Çewres Çımeo ke vano İniyê Xızırı ra dirê kilometre duriyo). Pêaê veciyo, vato, "Tı nê mali bena koti?" Vato, "Ben cor, vae de ağwe dan". Vato, "Ez torê ita ağwe veci". Vato, "Tı se ita ağwe vecena? Haşa, qey tı Heqa ke ita ağwe vecena?" Vato, "Ez ebe emrê Heqi torê ita ağwe veci". Lınga xo da ita ra, ağwe nia pel do. Şüane kewto re dıma, vato, "Tı kama?". Vato, "Ez Xızıra" biyo sır, biyo vindi. Dıma ita ewliyawa diyo. Na dot, a kemera gırse be kemera verê çêveri sero caê nalê Dundile estê. Milet wairê itıqati biyo, amo ita. İta ra ji miradê xo diyo. Coka ita rew ra nat ziyaret beno. Hama, serranê newaê ra tepiya milet tenêna zêde ita ziyaret keno.

(...)

X. Çelker: To sata bine va ke, „ê vanê, ma Orta Asya ra ênime”. Ma, ma koti ra ênime?

X. Çelik: Bira ma ebe namo teze Tunceli ra ênime, koka ma oca rawa. Na Gola Vartoy ra zaferi Tunceli ra ênê. Mordem ke gına sero, şikino ke doz kero kam kamci dewa Tunceli ra êno.

(...)

Na maven de meymanê de mına Xunisi kewte werte, khek Xıdırı ra va, "Amca bize bir kaç şiir okusana?" Khek Xıdır ke tırki heşna tenê şaş bi mend, dıma va, "Eza feqire, ê ma ben şiirlerimi Zazaca söylüyorum!" Çêneke va, "Bir şey olmaz, ben biraz anlıyorum". Khek Xıdırı veng kerd ra cı:

*Zaten seba tora vilê mı çewto
Kemerê ki tı mede mira yara mı
Hayrê mı niya, ez billiya xo kewto
Kemerê ki tı mede mira yara mı*

*Zemanê koê Bingoli made huiyêne
Ez amêne, ware de mı tı diyêne*

*Berbêne, ez lewê tora şiyêne
Kemerê ki tı mede mıra yara mı*

*Ma top biyêne şiyêne Şêyde Diyari
Derbaz biya a roce koti ra ez biyari
Bextê mara biyê kher u lali ziyari
Kemerê ki tı mede mıra yara mı*

*Zerrê mı vêşeno ez se hış bine
Qelbê mı şikiyo ez se weş bine
Xorê na sewda to dime kaş bine
Kemerê ki tı mede mıra yara mı*

*Zemanê xo tadêne, ditêne mal
Wari biyê issız, dewi biyê thal
Verem kerdo, feqir Xıdır biyo khal
Kemerê ki tı mede mıra yara mı

*Gulam' fikrê to ze mı bi
Bê hevalam', bê delalam'
Qaşo qewlê to ê mı bi
Bê hevalam', bê delalam'*

*Baxçê made nara mı be
Tı şirina para mı be
Zaf rindeka yara mı be
Bê hevalam', bê delalam'
Bê rindeka mı, bê nazlûya mı bê!*

*Dewa mına corê to bo
Orğanê mı porê to bo
Balişna mı qorê to bo
Bê hevalam', bê delalam'*

*Xıdırî tora se vato
To derdê mı kerdi qato
Ez to dest de şaşo mato
Bê hevalam', bê delalam'
Bê rindekam', bê nazlûyam' bê!*

X. Çelker: Xızır tora razi bo khek Xıdır.

X. Çelik: Bao weş u war be, kar u gurê to daim bo. Xızır qewete bido şıma xort o azeba ke, saa serê şımara ki ma ra o reça xo bivenime, cırê wair bivecime, meverdime ke şar toz berzo ra o reça ma ser.

X. Çelker: Saa serê şımara ma ra u rêça xo vinenime, zon, kultur, itiqat u kamiya xorê wair vecinime.

X. Çelik: Xızır vengê to biheşno. Kamo ke goş nano re na qamara ser, kuline rê selam u hurmetê ma esto.

ve yüceltirdi, ince bezekli kuskununu.
Gemin güzel sesler çıkarırdı güzel
ağzında,
herkesi sevinçle haykırtan.
Başın yaraşırdı düşüncemize ve
gözlerine saygıyla bakardık..."

Terziler geldiler. Durgunluktan o dökük saçık giyindikleri Yarım kalmışlardı. Tamamlanmadılar. Toplu odalarını sevdiler.

Ölümü hüzünle geçmişlerdi, ateşe tapardılar.
Kent eşiklerindeydi, ağlayışını duydular
Kestiler, biçtiler, dikmediler ve gitmediler,
iğnelere iplik geçirip beklediler;

"Ey artık ölmüş olan at! -dediler-
En güzeli oydu işte, yüzünün
savaşla ilişkisi.
Boydanboya bir karşıkoyma, denge

Qewaxi o aşme

aşma newiye
xo mı ra şevknena
permelinê, çiçegê henare
baxçê qurbete de

ê qawaxê ke
verba destê şodiri vînetê
rengê çîmanê qurbete doşenê
çiçikanê astara ra

haê rêze biyê;
se ke gulbang derê
verê çewres asparê aşm o roji de
berbenê; isira qurban kenê

aşma newiye
xo mı ra şevknena
permelinê, dendîkê sae
zerrê pişkîra waştiye de

şîmşêrê tari
rêça mı doz kenê
vîran manenê, qesê zerri
verê helmê asîni de

mîloçîkê kılame
oncinê lerzanê qewaxe
benê pele
benê çiçegê narê
benê dendîkê sae
benê va

aşme thalde ra vecina
asparanê xo ruşnena verba qewaxa
vana: asparê roji ki nae pey raê
diyağ bîde taê, taê, taê!

Tı êşkên hessi xui raştêkêr hessêkê binir u vaji weğiri tı bixêribu? Gelo tı êşkên hesscê hessi xui bebedêln yonız bedılyayış yı ri tehemmul bıkêr? Tı qe miyontê dı hêb hessonıd mênêd gelo? Zeg miyontê dı adironıd monên. Zeg miyontê dı awonıd monên. Ni naver êsayo, ni zi wever. Kelek ni nata yena, ni weta şına. Wesar vêrinu. Vor hêliyena. Aw lhêlına. Aw lhişına. Aw zê cêko zerrê zerr, cêko xuerı u tari ra vêjiyena teber. Vora sıpê oncena xui. Kena miyoni xui, ayiz xuidır herremnena, kena lhişın. Voraw, resena awê biron. Xerrepnena bekarêt cê. Cıwapê hını lhêlınika hara, kaşonır deşton sera bena lêr. Rıyeç kena ra, bena derg şına. Tı zi otir miyontê dı awonıd mênêd. Ni naver êsayo ni zi wever. Têna xueritika tari u biyeqêdnayış u biyebın. Tı nişên ru hessi xui ri bermên. Hasıroni xuiyê sualınon verdên ra awon lhêlınon ser, Kezebê xui kên rehet. Hessêk wever ra hessêk naver ra, tı miyontê wırdinıd. Neçar, biyekes, biyekês. Destoni xui ak Homê ri.

Tı dêst xui kê a Homê ri u nişkawa şermayê u dêst xui qefelnê? Tı qe waştışı kê zerrê çengoni xui u xui ra nımiti? Belê tı destoni xui kên a Homê ri. Labelê nişkawa şermı resenu tı, qêwnenu sêr neçari u biyekêsiyê tı. Tı çengoni xui conı piyêru. Tı waştışoni xui têpya şırawên. Tı şermê xui oncên cı, retebnên. Tı lezobêz xui oncên piser. Labelê miyoni lezê tı ra, miyoni çengoni tı ra, çend hêb rişyên erdon ser. Resên herra serdın. Zê bezrê destoni ciyêrêkê destbêrki. Waştışoni tı ra çend hêb resên herra serdın. Oja ra oniyên Homê ra. Oniyên rehmê Homê ra. Rehmê Homê resena cı. Pu vejena biyekêsiyê cê. Qêwnena, retebnena. Pê şıfê xui setır kena. Waştışı yên piser bı osuli duêêk kuên rıya hêt ki Homêwa.

Dordoron, hessi tı şınu u edresê tı zi bedılyenu. Belê tı hessi xui pê hasroni xui şuên u şırawên. Tı şırawên, labelê şıyayış yıdır edresê tı zi bedılyenu. Tı vêr hessi xuid çuek şı erd u tera vatu; êg tı cı ra hindêk zaf hes kên, wırz şu het. War meverd. Qımış cê meb. Lavoni tı; hessi tı kerdu rıyon. Dêrd tı ciyobıyayış dêj tı u hessi tı. Labelê nibı. Nibı. Dêj tı u hessi tı ciyo nibı. Ciyera niqılyê. Tı qirê xui ser. Tı xui ri telkin kên. Tı pedı xebıtyên xui ikna bıkêr. Belê vêng tı omı mı zi gueş. Yon xui virak, yonız bıdır. Çımki tı şırawıt u tı suez da; e biye tı zi cuyena. E êşkêna. La ıka? In çı teşxelo. Belê teşxelo, çımki hess şı u merg niomı. Edresı bedılyı merg rênê niomı. Edresı bedılyı, labelê ni hal bedılyı ni zi hewal.

Dordoron hess şinu u merg niyenu. Tı sekêr, niyenu. Tı bibêrmiz, tı lavê zi bıkêr niyenu. Tı dueêz bıkêr, tı zoton zi bıdi niyenu. Tı nengonız bıçini niyenu. Dordoron hess şinu u merg niyenu.

Tı çıqa yers bıbi zi, ni taromik vinên, ni bızuatêk u ni zi welêk. Welêka serdınız. Tı çıqa yers bıbiz ni kerê adırgi bıruqyena ni zi pıy kuena ta. Pıxri tor duriya. Aga tı ra nızda; thalika gırda. Kardiyêka tuja sêr zerrê tıwa. Çê thaba nêseni la çik sêr zerra xui bêlu kenu. Ju tigêrayişêko qij. Ju birinêka xuêri. Dejêko kewı. Tı fom kên çik çik dıma gêrenu. Ca bedelnayışdê têk çı.

Tı fom kên, hessu; ogo nıfrêr herrê xui ser qebul nikenu. Tı pu vejên, merdumi Homê hêt merdumoni hessiyê. Sınır, gelêk rınd yenu pawtış. Merdumi pawtuêğ, gelêk jiyati. Tı pu vejên. Biyeherr mendu nıfret. Xui mehtaci hessi vinenu. Wı zonı, êg hess çinyebu, yı ri cuyayış çinu. Wı zonı, herrê yın biya timiyon. Wı zonı, awê yın tiyedır biya lhêlin. Xui şo vêr bêr. Xui eştu cengê bêr. Xui eştu pê bêr. Pısingê kidır omo zerrı. Adırı sêr zerrê tı, wıçağ biwu we. Wela serdın, oja nımıta mura kêwi pısing ra. Tharomi oja niyawa piyawa. Gızgerık, oja perrawa. Kıl, oja pê xui êsiyawa. Duddukalık, oja resê pıxri. Oja verard şı waştıyê xuiwa kewêyin ra.

Inaju rawu wext hessi tı, vêr çımoni tıd qê hessêkê bin bıbermu u hasroni tı zi miyoni hasroni xuıkeru. Tı wirzên wı erd ra kerrêka phon kên berz noni sêr zerrê xuiwa u voni: şu, şu bıgêr yı. Mı xui virak, yon xui virak yonız bıdır.

Yonız wazen, ez rıyênê bımuêujn tı. Wirz, hasroni xui pıfık. Pıf bık zê gızgerıkê miyoni wela serdın u tafin. Adırêko wenık wek u şewati adırı zerrê xuık...

Dordoron, hess şinu. Dıma ruêj viyerên ra. U aşmi. Dordoronız sêrr. Piyeçêk, bân veng, pıti bân gırd. İson benu pır, benu kal. Çekçuelı benu kon. Boni şiyên ra. Dari bân zua. Nomê kuiçon bedilyên. Hessi vêşên. Hesskerduêğ vêşên. Hessini heskerduêğ vêşên. Dordoron hess şinu...yonız tı voni qê şıwu.

Hewesê xo mı ke' vindi

Homa zimbêlanê m' araq nêday bi,
Hewesê de mı est bi.

Hewesê xo sew-sodır kerdêne pil, mı.
Zerrê morey de biyêne pil, hewesê m'!
Heweşiyay bi hewesê xo...
Be hewesê xo'ya feteliyêne ez boyna.

Hewesê xo mı da war ro, çı?
Hewesê hewesê xo ken.
Çıqa wes bi hewesê m'!

Nêwerd-nêsımıt; mı hewesê xo ke' [kerd] weiye
Hatta; "hewes zobi, raşti zobi" vatêne...
(Key ke hewesê xo ca verda, kütun raştiye dımme...)

Ma bado?
Zerrê mı bi thal, xafılde
Be hewesê mınê vindibiyöğ'i'a.
Hewesê m' bi vindi, nêbi vindi
Zerrê mı recefino, zê sorba goşti...

23.11.2002

J.P.Sartre u Estbiyayeni (Existentialism)

Faruk İremet

J.P.Sartre, ser 1905 dı, Fransa dı ameyo dınya u ser 1980 dı zi şıyo héqeyda xü ser. Çı wext J.P.Sartre beno hirê serre, piyê cı şıno réhmet. Dıma merdenda piyê J.P.Sartre maya cı newede ra zewecêna. Pılixê J.P.Sartre, J.P.Sartre keyê xü dı nêwazeno u xalê J.P.Sartre keyê xaldê xü dı gırd beno. Xalê J.P.Sartre profesorê zıwandê Almanı biyo. Xalê cı J.P.Sartre rışeno qolej. Mektebo kı J.P.Sartre Paris dı şıno, qolejê do bol qaliteli u mektebê do zaf muhim biyo. No Qolej zeydê mektebê İngilızan Oxford biyo u tenya qeçekê burokrat u qandê qeçekandê dewlemendan biyo. J.P.Sartre mektebê xü bı dereceda jwin'a qedeyneno. Eger merdim wazeno héyatê J.P.Sartre bızano, gerek merdim kitabê „Word“i (Qıse, Vate) bıwano.

Kitabê cı „La Nausée“ (Qıcx) 1938 dı Paris dı *Éditions Gallimard* dı neşır biyo. Kitabê cıyê kı cı kerdo gırd u filosofê Estbiyayeni (existentialism [bıwane: eksistensyalizm]) noyo; „L'Être et le Néant 1943“ (Estbiyayeni u nêbiyayeni) o.

1964 dı mijganeya Nobeli danê cı. Labırê o nêşino Swêd (İsveç) u mijganeya Nobeli nêgino. Semedê nêgırotenda mijganeyda Nobeli zi wuna vano; „*Mijganeyda Nobeli zey kaydê qeçekano u na mijganey nuştoxı pêra abırnena. Yanım nuştoxê rındi u nuştoxê nerındi/xırabi*“ Fıkrê J.P.Sartrey noyo; „*Hême nuştoxı tenya çiyê ser nênuşnenê u merdim nêşeno hême nuştoxan u nuştoxı bıyaro pêhet, aynı ju cıxızer/xetı ser.*“

Nuştox J.P.Sartre wextê xü dı politik nêbiyo, lejê cihanê dıdını dı ey rışenê êskerey/lejkarêy, o wuca dı beno metrolog. Rojê lejkarê/êskerê Hitleri xü erzenê êskeranê Fransızan ser u wuca dı J.P.Sartre esir kewno. İntrese/elaqa cı bı politika/siyaset qampê esiran dı beno u çı wext Hitler lejê cihanê dıdını vını keno, tepya J.P.Sartre werzeno, peydı şıno Fransa u beno ézayê Partiya Fransawa Komunisti. J.P.Sartre parti dı bol aktif beno u bol gurwe zi gêno xü ser u kewno baranê gıranan bı. Éyni wext dı zi bol bol nusneno u o demı zi kitabê xüyê „*Estbiyayeni u Marksızım*“ nuşneno. J.P.Sartre komunisto u fıkrê Marksızımı paweno. Semed fıkrandê J.P.Sartre ey parti ra erzenê/ıxrac kenê. Semedê eştenda cı zi vanê, J.P.Sartre zaf radiqalo. Yanım, embazê cıyê parti wuni vanê. Embazê cı vanê kı „*Fıkrê J.P.Sartre vıryayo*“.

Hélibıki J.P.Sartre fikrê xû ra qet tewiz nêdayo u fikrê xüyê Marksizmi her tım pawıto u ey rê wahêr vecyayo u vato; „Ez ideoloji (fikrê xüyê Marksizimiê siyasiy ra tewiz nêdana u xû nêvırnena“. Nuşteyê J.P.Sartre her çendı Estbiyayenı seroyê zi, o her hal u kar dı felsefeyê Marksizimi pawıto u o ideoloji kar arda. Tenya gıraneya xû daya psikoloji (ilmê nefsi), sosyoloji (ilmê şari), mentiq u felsefey ser. Kitabê kı nuşnayê, ina zi ekolê (raya da newê) akerdo. La merdım şeno vaco kı, ekolê „Estbiyayenı, *yanım existentialism*“.

Embaza J.P.Sartrey, Simon de Beauvoir bi. Simon u J.P.Sartre qolej piya éyni wext dı wendo u piya zi mektebi qedeynayê. Cıwyayışê/héyatê J.P.Sartrey dı rolê Simone zaf gırdı u Simone cayê do hera u gırd gêna. Simone nuştenı dı, nıqaş (mınaqeşe) dı zaf yaremeteyda J.P.Sartrey kena. Merdım şeno vaco kı, hıma hıma qıritikê héme kitabandê cı Simone kerdê. Awrupa dı ézayê héreketê serbest-kerdenda cıniyan (héreketê pawıtenda héqandê cıniyan) kitabandê Simone de Beauvoir zey İncılı u zeydê Qurani'ya wanenê. Simon de Beauvoir qandê héqandê cıniyan (feminizim) bol nuşnayo u rolê do zaf gırd giroto xû doşi. Héyatê xüyê şexsi dı Simone de Beauvoir cınêkê da biseksuel/bisexual biya. Simone héyatê xüyê şexsi dı zaf serbest biya.

Estbiyaynı

J.P.Sartre vano; „İnsani/merdımi miyanê ju kaosê dı cıwyenê u insani tenya çiyê zanê, o zi merdena insanana.“ La çiyê do raşt esto kı, o zi se bo-se nêbo, çı wext, wextê insani ame, merdım mireno u tenya o raştı. Her çıçı bıbo u nêbo, rojê merdım mireno u raşteya héyati zi naya. J.P.Sartre vano; „Héyat dı raşt u çewt çınyo. Merdım nêşeno vaco, no çı çewto u no çı raştı. Beno kı çiyê kı qandê mı raştı u qandê jewna çewto, yan zi çiyê kı mı rê çewto jewna rê raştı.“ Qandê teoriya xû J.P.Sartre nımuneyê dano u vano; „Bıfıkriyê, botê/gemiyê/kelek esto u şıma zi qaptanê nê botiyê. Na boti kompas, xarita, tayfa u gurweyoxi çınyê u şıma tenya bı seredê xüyê u mezgdê ma zi héndı zelal nêbiyo u héme çı finê dı yeno vırnayış u ma gemiyê xû dı tenya bı seredê xû mecburê bıbê qaptanê boti u ma mecburê botê xû bıramê u raya cı raşt kerê. No halı dı merdım nêşeno boti verado u bıremo. Mesuliyetê merdımi esto u wuca dı mesuliyetê merdımi dı (2) qato. No yeno no méne (mana), o çiyê kı ez kena u vırazena mesulê ê çı zi tenya eza. Ez wazena nê çiy bımısna insanan kı insani zeydê mına bıkerê. Nımune; Çı wext ez merdımi kışena u no yeno no méne; çiyê kı ez kena, bı ey'a ez wazena insanan rê bımsna, ka çiyê kı mı kerd, raştı u şıma zi zeydê mına bıkerê.“

Merdimi/insani ciwayişê/héyatê xü dı tenyayê. No yeno no méne, héme merdmi gerek bı xü qerer bıgirê, ka êyê çiçi wazenê u nêwazenê. No zi xü dı poşmaney ano u na poşmaney zi poşmaneya maya u gerek ma bı a poşmaneya xü'ya bıciwyê.

Çı wext bot rota virneno u kewno raya çewtı, ê kı xü binê boti/keleki dı nimnenê, qederê xü qeşul kenê u ê zi benê zeydê çi'ya. J.P.Sartre vano; „*İnsani kı héme çi ré vanê 'e - beno u zeydê şımayo vano u kar nêkeno, o merdim tenya leymineya héyatiyo, barê şariyo.*“ J.P.Sartre kitabê xüyê „Qıciş“i (La Nausée) zi qandê coy nuşnayo. J.P.Sartre vano; „*Çiyê kı ma kenê u mesulê ê çi zi mayê u ma nêşenê jewna bıxapeynê u vacê, suçdarê nê çi jewnayo.*“

Qarekterê İnsan

1. İhtiyaco biyolojik (rakewtenı, nan werdenı u ihtiyaco cinsi/sex)

2. Serbesteya insan

a) Ma tameşey xü kenê u vinenê kı ma héyati ra leteyenê.

b) Analoji (ver piya ardenı) tiya dı J.P.Sartre wuni vano; „*Estbiyayenı dı méneyê 'ez'i, zeydê çi qeşul nêbeno. Merdim nêşeno çi u insan bıdo pêver*“

c) Na qedeme dı J.P.Sartre ver Freudi qısey keno u vano; „*Eger ma mezgdê dı xü çiyê bınimnê, no yeno no méne kı, ma bı xü qerer giroto kı ma ê çi xü mezg dı bınimnê.*“ Freud vano; „*Ma qürbaniyê u ma bı xü nêşenê qerer bıgirê.*“

d) Serbestey = qandê rocê ravey, qandê wextê newey = imkani, ciwayişê wextê ravey imkanê insanano.

J.P.Sartre vano; „*Merdım nêwaştenda xü dı u mezgdê xü dı hépıso u ma nêşenê bıkwê mezgdê jewna u mezgê jewna bıvirnê. Hıma ma şenê fikrê ina texmin kerê u ma şenê texminê xü vacê. Ma nêşenê ékit vacê, ka o merdimo çiçi fikrêno. Bıfikrê, ju kı ma cı dı éyni doşeki serdı zi rakewno, ma nêzanê, ka o insano çiçi fikrêno*“

Héyatê do raşt

Héyatê do weş, héyatê do bêzuri u bêqülp. Qandê jewnay zuri kerdenı, xapeynayena xüya. Yanım, merdim bı zurandê xü'ya tenya xü xapeyneno u nêşeno kesna bıxapeyno. Gerek merdim raşt bo u bêzuri bo. Zuri qelıteyê medımı vısneno/nızım keno u çımê insanan, embazan ra, dostan ra merdim kewno. Merdim beno merdimê

do bêqalite u héme çi ra mühim, gerek merdım xü nêxapeyno. Qandê kî bî zuri kerden'a merdım tenya xü xapeyneno. Merdım vano, belki merdım insanê bini xapeynayê, lakim wuni niyo. Qandê kî merdım bî zurandê xü'ya tenya xü xapeyneno. Xapeynayena xü xapeynayenda şari ra diha zırarliya. Qandê kî xapeynayen u zuri neweşeya.

Însani xü peyda kenê. Însani senin xü peyda kenê? Însani xü, bî xü peyda kenê. Çi wext zurê ma binê awî dî ma rê ray bımısno, no yeno no mêne, ma zey insani'ya, ma bênameyê, bêcısın-bêasnasê u bî ney'a zi mısno kî ma niyameyê mertebedê insanan. Ma o çağ insaneya xü veradanê jewna qedema u ma insani kenê zeydê „çi“, insani benê zeydê „çi“ o çağ ma do se kerê, qandê insani nêbê zeydê çi'ya. Gerek ma bî xü qerer bigirê, ka o çiyê kî ma kenê u wazenê bıkerê u ê çi zi gerek ma zuran ra bıreynê u raştaya cı, cı rê bımısne.

Welat Tu Çıra Ğemgini

Hetta ıka zafin tur vat, biy tu çin mar keyf u heyat
Çoy nidi zêy tu yo welat, welat çıra tu ğemgini

İnson tur zaf kefêyn deşti, xırab verdı holiz êsti
Zonayê tu pêriz kışti, welat çıra tu ğemgini

Sitêm şari tım ho ma ser, kêl mı omı hay don tever
Piyl ma bêrd şı çına xeber, welat çıra tu ğemgini

İnson serhêd kotiv şini, her kes tersen tu biv çini
Tu ser bermê comêrd cini, welat çıra tu ğemgini

Êr bi ğemgini gêl ma temom, pêrin şawut tu ser sılom
Bengi tu ser von ıstêron, welat çıra tu ğemgini

Zê tu çinev mon erebon'd, ni ruejvetiş ni ruejawun'd
Tu ra tersên yı pêr timond, welat çıra tu ğemgini

Pêy tu biy şah şar her terêf, tu biy tarix zê Hesenkêyf
Ma'r nimendu şahiy u kêyf, welat çıra tu ğemgini

Wurzwe tu mir derdon xu vaj, tura gurêyt yin text u taj
Tur ni verdê kênêy u laj, welat çıra tu ğemgini

Sarı xu bia zoni mı sern, ez tur vona hol guêş xu sern
Ez guynena tu'z xur biverm, welat çıra tu ğemgini

Tu biy ma şu ser lewono, yubini'r vaj kul derdono
Gêl ma himoz xu nizono, welat çıra tu ğemgini

Serhedo! Tu hay pır guli, merdim tu şı mênd xırxali
Ni mênşê mend niz ğezali, welat çıra tu ğemgini

Agri! Çıra mij dumoni, nızdê tud kot Ehmed Xani
Tuwo wu pia mar nişoni, welat çıra tu ğemgini

Sipono! Tu gıroni, remê kot bext tu dı conı
Xeju Siamed tud biy foni, welat çıra tu ğemgini

Cudiyoy! Dayê Rehmani, tu qav Nuh pênê tufani
Nomê tu kot mon Qurani, welat çıra tu ğemgini

Şerevdino! Tu pêr vaşi, tud çerên beron qerqası
Tu don ma êgminêk şafi, welat çıra tu ğemgini

Hezargolo! Çend delali, ser tura êst kar ğezali
Tud vêjên aw zaf zelali, welat çıra tu ğemgini

Amedo! Tu çî zaf royin, der u dor tu sur kerêyin
Tu ser ma biy wuhar birin, welat çîra tu ğemgini

Muş o Bêtlis! Çend şîrin ca, mela u şeyx şîma hay çî
Zê Nursi wend tud sêydon ma, welat çîra tu ğemgini

Ez tîm vona tu şîrini, zaf delalu ğem revini
Biê dêst mı biyr ma remêni, welat çîra tu ğemgini

Kul ğêm dina pêr hay tu ser, kom resa tu kaş kêrd xu ver
Tu dêrd dinayî seraser, welat çîra tu ğemgini

Pêrik deşti pêrik çêmi, vaşu dar tu lêmi lêmi
Seraser tu şari'r ğêmi, welat çîra tu ğemgini

Hesir tu biy Diclew Fîrat, pê yîn jin kerd Musîl Beğdat
Kom yîn nişim ben biê heyat, welat çîra tu ğemgini

Tu zaf rîndî zaf delalî, dêst u ling tu pêr xelxalî
Înson tu şî pêr bi zalî, welat çîra tu ğemgini

Qîsmêk yîn zaf bin on kuarî, verên zê rêyon biê barî
Ni yên gazi ni hewarî, welat çîra tu ğemgini

Dor tu pêrîn gew gureta, her yoy ver xu do yo heta
Pêrîn tura bar gureta, welat çîra tu ğemgini

Tiki von ma mîsulmonî, perêk von ma zaf insonî
Yî rehmî ra biê gumonî, welat çîra tu ğemgini

Tiki yîn dost tiki dîşmên, hay yo binona çîmon ken
Hişarven yi in mênîz bèn, çîra tu ğemgini

Ez hîm vona hîm bermena, dêst mı biyrên ez ğêmena
Şewon ruejon tîm nalena, welat çîra tu ğemgini

Hînd biy çetin dînyad mendîş, hol o xîrav pia yên setîş
Hîna ercon tu nên ruetîş, welat çîra tu ğemgini

Welat hay çî mîerdê verin, yînîr ita niybîv şîrin
Warverda şî dînya zêrrin, welat çîra tu ğemgini

Xelasi wa her kes bîwaz, ma hînd vat mar nimend awaz
Ço mar nibu çîrê xêrxwaz, welat çîra tu ğemgini

Tu zi zê warmendê malî, tu şîlnê kêrd xîp u xalî
Zeg tu newu bi nomalî, welat çîra tu ğemgini

Tu bi ğemgin welat çîra, dost u dîşmên pêr bi tiyera
Emon Homê min tu sera, welat çîra tu ğemgini

Yaban de ilm ki çiniyo, zeman ki

Hüsnü Göksel

Çarnekar: Asmêno Bêwayir
(originalê nustey:
Doğada bilim de yok, zaman da)

Cerrahiye, awa ke lızgey (gılê) de ilmê tıbia, yew (jü) senata ke raya heqıqetan (raşıyan) u xususiyetan u şertan u pêrodayışê çaği de dest u hacetan gurenena, awa ke xo rê kerdo hedef ke şikiyaiyan, veciyaiyan, dirbeti u khulan, defektê ke mae ra biyaene ya ki (zi) o ra tepeya ameyê meydan, weşkerdena xırabiyan, pê cêvetişê (diseksiyon) teniteyanê anestetizey, taê nêweşıyan nastiye (şınasiye) bıdo u salım kero.

Ena cumla derge miyan ra taê qeseyan çinenime we (vicnenime), heni şenime (şikinime), cerrahiye nia (wına) kılmek ra şınasnaene bıdime:
Cerrahiye, yew ilm u senata ke raya heqıqatanê çaği de yena degırewtene (tetbiq kerdene). "İlm", "raşıyê çaği" u "senate"! Nê çıkê, çınaê?

Na çekuya "İlm"i raver bigirime xo dest. İlm ('zanışıye') çıka?

Yaban (tebiet) de ilm esto? "Nê" vano Einstein. Vano, yaban de zey ilmi, zeman ki (zi) çiniyo. Enê icadê mezgê insaniê. Çı esto yaban de? Madde u enerciye esta u lewiyaışo (hereket) ke hurdımêna tede resenê pê... Lewiyaışê do şunıkin u sistemin. Dendikanê bınê atomi ra heta galaksiyan, lewiyaışê (luwayışê) do henêno ke şunıka दौरa ya ki dergoloçiki (elipse) de nêvındeno...

Yaban de eke ilm u zeman çiniyo, enê qesey 'ilm u zeman' koti ra peyda benê? Estıbiyaena ninan ma zanenime. Senên beno ke, yaban de ilm u zeman çiniyo! Nê icadê mezgê merdumiê. Yaban de insan esto, mezgê insani esto, coke ra ilm be zemani ra ki esto. Ğeyretê insani esto ke yabani bımuso, aera enê qesey 'ilm u zeman' estê. İcadê insani de. Tek tenya insanan rê esto. Yaban de mezgê insani ke çınê biyêne, nê ki nêbiyêne.

İlmê yabani, qurdeşanê (merekê) zanıten u keşfkerdena yabaniê. Merdumo ke parçey yabanio, oyo ke parçey yabanio, no ferq kerdo u kewto ra estıbiyaena xo ser, ena sıftekerdene nuçtey ilmanê yabania.

Ters u qurdeşan (meraq)

No mewzu, hısanê biyayışanê yabaniê ke merdum beli keno, inan ver, ê ters u qurdeşani, nuçtey pia be meydan amayışio. Heşmetê biyaiyanê yabani terso ke ardo meydan, bêkuneti u bêquwetiya ke merdumi düşê yabani de diya, dinê yabani naê pêra (afernaê); qurdeşano ke yabani vera yeno ê merdumi ro, qurdey serdarê yabani biyaene, quweta yabani ra fayde vetene, ilmê yabani afernaê.

Merdumi adır diyo, eke diyo, raver tersao, dexaletê cı biyo, perestê adırı kerdo. Be na qeyde dinê yabani veciyaê werte. O ra tepeya, adıro ke Heqê (Homaê) cı biyo, perestnao cı, merdumi fıkrınao ke ney xızmeta xo rê bigureno (istifade kero), o imtehan kerdo, vısto ra ser (mıweffeq biyo). Nae rao ke ilm hetê dini ra zey xêğine (xintine) ameo diyene. Çıra ke din sere-ronayışo, ilm ki sere-wedardeno (hewadaeno). Tarixê dinan u tarixê ilman, enê diletı (dıpzey), enê biraê sıyamıcê pê ra zeleşiyaey eyne nuçte de pia yenê dınya, eyne nuçtey ra dirriyenê, be jan u dec yewbini ra birriyenê ya, reyna ki nêşenê bêrê têhet. Çıke bingehê dini de itıqad, bingehê ilmi de ki şık esto. Cao ke itıqad çiniyo, din nêbeno; cao ke şık çiniyo, ilm nêbeno, nêşeno

bibo.

İlmo ke icadê insanio, zemano ke icadê insanio, tede ame nê rocan. Be hezaranê serran ra bi arê, diya arê.

Karl Popper vano: “arêbiyaey melumatîo ke merdum wayirê cıyo, qet bêşik u bêguman mucizeyanê erd u asmêniê tewr (en) gırdan ra yewo.

Mucize itya de yew kayê qeseyo. Kainat de mucize nêbeno, elbet nêşeno bibo. Kelîma 'mucize'y, meydan-amaena yew weqawa ke yaban de nêbena; biyaena cı ke mumkîna niya, bibo; a mena dero, awa ke nêbena. Çıke, her weqawa ke yaban de bena, mumkîna ke bibo, wexto ke biye, bena “tebii”ye. “Mucize” çekuyê da diniya. Din rê esto, ilm rê çiniyo. Zey mucizey, itîqad ki kelîmê da diniya u seba dini esto, seba ilmi çiniyo. İlm de mucize nêpawiyeno.

“Raştîyê çağî”

Bêrime qesa “raştîyanê çağî” (heqîqetanê dewrani) ser.

Her ilm wertey raştîyanê, xususiyetanê, ihtiyacıyanê, pêrodayışanê çağî de raya xo, usulê xo vêneno. İlmê qewmî ki, ê yabani ki. Biyolocîya ke ilmê yabania, a ki, tîbo ke lızgey (gılê, şaxê) de biyolocîyo ki, cerrahiya ke lızgey de tîbia, a ki.

Nê raştîyê çağî çikê, çıçiyê? İlm ro raştîye geyrena (feteliyena). Labelê ae vênena? Hendeo ke vênito, çıça raştîo? İlm de raştîye çıka, ilm de heqîqet esto?

“İlm de raştîye nê, çıyo ke raştî guman beno, o esto”, Einstein ancia vano. Paradigma ki nawa ke “raştî guman (zen) bena”. Çıyo ke çağ de raştî guman beno, raştîya dewrania.

Her melumat, melumatê do ilmi niyo. Serba ke melumat senêniya ilmiye de bibo, ganê (gereke) pê usulê ilmi bêro be dest-kerdene, tecrîbe-kerdene u tefsîr-kerdene.

Usulo ilmi çıba?

Usulê cıgeyrayışio ilmi, be neqet ver keno cı, be hendo bin cerrebneyışan ra dewam keno, be tefsîranê daiyan reseno yew 'netice', yew 'paradigma'. Her mertebey cıgeyrayışi de usulo tewr muhîm durîstina. Eke be a qeyde durîstine ra abırriyme, şenime ê binan bixapeynime, xırabêrê xo, xo ki bixapeynime, feqet “You can't fool mother nature”. No, ez vaci, sernuştey de meqaleyo ke mî nae ra serri raver “Cancer” de wendi bi, o bi. Tı nêşenay Yaban Ana bixapeynê.

Çı heyf ke usulo ilmi ma her wext nêresneno be heqîqet, hetta be tefsîrê do ğelet beno ke biresno paradigmaê da ğelete ki. Mîsalê neyo tewr rınd asmênşınasiye (astronomiye) de esto. Asmênşınasiye, mewzuyê do henêna ke insani tewr zêde haydarê cıyê u her kesi rê akerdîya. Rehet seyr bena ya ki heni zaniyeno ke seyr bena.

Pê na seyrkerdene (mîşahede), ena zelaliye be imtehananê ke hezar serran ra her roc newe ra yenê vıraştene; awa ke roc eyni het ra veciyeno, medarê do beli ra vêneno, hetê do beli ra şono war, şandane ki aşme be asmêni ra kewenê rêça eyni medar; heya, be hazar serran ra ke ena weqa nêvuriyawa u dewam kerdo. Ninan na paradigma “kainato cihan-merkezîni” afernawa u pay ra vındarnawa. Heta ke gurenayışanê Kopernikusi (1473-1543), Brunoy (1548-1600), Kepleri (1571-1630) îsbat kerde, teleskop ke raver berd u eşkera bi ke dınya merkezê kainati niya, seyyarey ki medarê do dergeloçıkın (eliptik) ra şonê u heta ke Galileoy (1564-1642) be raya ilmi îsbat kerd ke dınya nikê xo u dormey roci ro çerexiyena. İsbat bi, se bi? Bruno kuwit mihini ro, veşna; Galileoy ki engizisyonî rê itiraf kerd ke xêgo (ğêco), poşemaniya xo arde zıwan, heni giyanê (canê) xo reyna ra (xelesna ra).

Raştiya salte!

Raştiya çaği rê yewna mısala ki a paradigmana ke be hezar serran ra vêrda, roşti nêşena deşikiyo (parçe bo). Feqet icadê prizma ra tepeyao ke areze (zelal) biyo, miya Eli roştia deşikiyaiya.

Xeyreser ke nê mısâlê negatîfî şenîkê (taniê). Şenîkê, la ancia ki qet yew paradigma se ra se (%100) raşti nêbena. Nê sebebi ra ki qet yew telebey ilmi, ilm de nêresao nuqtey peyniya peyêne. Newtoni rê yew hemzemanê cı vato, "Newton ilmdarê dınyao tewr zerrewêşo, çıra ke o tek merdumo ke resao o cao ke ilm qediyeno. Halbîke teoremê Newtoni "antişê kutley" ra dime "teoremê warey manyetiki", fizikê Quantumi, teoremê Einsteiniê "Relativite"y nêame?

Merdum qey nêreseno "raştiya salte"? Yaban bêpeyniyo (ebedi), sırrê yabani ki bêpeyniye de nımitêyê, aera. Çike insan düşê yabani de qıckek, xaxud u bêquweto. Newton vano "ma tholey istiridyey diyê, inan tedqiq kenime ke okyanusi areze (fehmi) bikerime; ez estibiyena gravitey (antişê erdi) zanane, ama nêzanane çiko, çı tabao." Heya, yaban bêpeyniyo, yaban tariyo. Rêçê (şopê) yabaniê ebediy nê tari de wedardeyê. Her raştiya ilmiye, nê tariyê yabaniê bêaxiriye ra parzun bena, veciyena ro roştiye. Ena yewe ra ki zaf ya ki tenê tari ameo her raştiya ilmiye ro. Nê qesey ê mı nê, ê Karl Popperiê. Felsefekarê ke seserra vistine hama hama ser ra be hatan peyniye viarnawa ra. Teoremê eyê "ğeletnayışi" nêazneno ra raşti biyaena "melumatê ilmi", azneno ra ê fikri ke çıqa ğeletê, ganê no tedqiq bo. Merdum raştiya ilmiye de gereke ro raştanê paradigma nê, ro ğeletanê cı bigeyro. Popperi çım de, her raştiya ilmiye yew paradigmana ke ğelet-şiyayış tede esto.

Ê estê, zey raşti asenê

Einstein ki vano "raştiya ilmiye çınıya, awa esta ke zey raşti asena". Eke nia vano, nae ano ra ziwan ke raştiye her zewbina çımı ra zewbina asena. Teoriki nae xeyal kerime, yew vagono ke be kilometreyan dergo, be suretê do nezdiyê ê roşnaiye ra vaz dano. Gorey yew qaytkerio (seyrker) ke wertey vagoni de nişeno ro, tiricê ke tam mabênê yew çımey roşnaiye ra veciyenê, êyê eyni helme (deqa) de resenê dêsane ver u pey; ena serba yew qaytkero ke teberê vagoni ra seyr keno, henio (winio) ke tirici, suretê vazdayışê vagonio ke hendey nezdiyê suretê roşnaiyo, rewêr resenê dêsane pey, bereyêr resenê dêsane veri. Ena biyaene de her dı qaytkeri elbet heni zanenê ke seyrkerdena xo raştta. Raştiya ilmiye eceba kamcina!

Hendeo? Nê. Qaê ke paradigmay seba her kesi zelal-biyaen u tabir-biyaena inan ki, zewbina dereceyan derê. Be vatenê da bine, "raştiya ilmiye" her kesi rê eyni derece de "raşti" niya. Popper na ferqe be "ferqanê areze-kerdene" ê merduman, Einstein ki be "mertebeyanê areze-kerdene" tefsir keno. Mısâlê neyê tewr rindi ki Leopold Infeld dano. Infeld, embazê Einsteiniê gurenayışio nezdiyê. Hetta nuskarê yew kitabio wertağo be Einsteini ra. "Serê na dınya de nê hirê kesi estê, Einsteini fehm kenê" vanê ya, Infeld ki hendo bin nae vano u keno ser, "Serê na dınya de heqiqeten tek hirê kesi estê, êyê ke Einsteini fehm kenê, şikê mino gırano na bare de esto ke nê hirê kesan yewê Einstein bo."

Ama ilm raver şono. Be ğeletiyan u raştanê xo. Heni raver şona, mêrasê seserran de ğeletê xo benê kemi, raştê xo zêdiyenê. No raver-şiyayışê ilmi de yew yardımkerê cı esto. Eno yardımker lacê xoyo. Lacê zanışiyo ke "Yaban Ana" ra biyo. Namey xo "Teknik" nao pıra. Usulê ilmê tekniki oyo ke, quweta yabani xızmeta xo rê gurenena (xebetnena). Zanışi u teknik pheşti şanenê yewbini, heni pi be laci ra pia raver şonê.

Merdumi ke adır di, xorê hezar serre ra tepeya musa, çamure firine de poco, tuğle virazo. Tewr şenik pancashezar serre gereke raverdêne, hata ke adır be awe ra

pêşano, “Quweta Puxure” bîfîno xîzmeta xo. Ena “Newedariya Senai”ya. Newedariya ke insani hêgay (erd) ra vecena, kena fabrika, adîrê yew newe-vîraştêna dinya finena ra cî. Newedariya senaiye teknik u ilm rê ki newedariye arda, lezaniyê da newiye dawa cî. Labelê teknik de newedariya esîle, Herbê Dînyaê Dîdine de sîfte kerdo. Hendeo ke, teknikê şeşti serra peyêno ke Herbê Dînyaê Dîdine ra hata roca ewroêne raver şîyo, be tekniko ke tarixê insaniye de raver şîyo, hemqîmet hesebîyeno. Ena yewe merdum nêşeno ilm rê ki vaco?

Nika ez yenan unsurê cerrahiye, *senate* ser. Cerrahiye yew senata. Senata henêna ke dest u hacetan gurenena. Senatê da rîndeka u yew senata rîndeka. Senatê da humanista rîndeka ke materyalê xo insano, amênê xo de insan-sinayîş (hezkerdene) esto. Yew kitabo Hindo khan, Suruta Samhita, vano ke: “Cerrahiye, menda ro yew mîriçîke, oyo ke yew perra xo ilma, yew perra xo ki senata; perranê xo ra ke yewê mebo, nêşena raperro.” Îtîya qesa Kon-Fu-Çiusi biarime xo viri: “Eke perran phîlîngî (qeplani) ra nê, xîrabiya ke mekeru, çîniya.” Cerrahiye qeplano perrîniya, mîriçîka şanîkanê zerrewêşîye “Zumrudo Anka”wa. Şîma a şanîke zanênê: Wexto ke o Sin Badi beno diyarê zerrewêşîye, Sin Bad theyrî ke vat gûk, goşt dano cî, eke vat gûk, nan dano cî. Peyniya rae ser goşt qediyao. Gak vano Zumrudo Anka, Sin Bad qorê (paqa) xo cîra keno, dano cî. Theyr tey veceno, qori kulîrê dîndanê xo de dareno we. Sureo ke yeno war, pê aliye qori nano heruna xo ra. Şanîkê da hezarserrîye de amputasyon u reimplantasyon... Na a niya?

Ma vat, cerrahiye ilm u senata. Dayağê îlmî aqîlo, dayağê senate ki hîso. Cerrahiye lazîmê cî keno ke nê hurdimêna dayağan verane kero. Ena veranetiye yew şexsiyet peyda kena. No şexsiyetê cerrahiyo. Şexsiyeto ke ê yew telebetina ke nêqediyena (tîm musaene), awa senata rîndeka de bena khulêlike, wayîrê sebriyo, merhemetdaru, çîyanê neweyan rê akerdeu, geyreno çîyanê neweyan, humanîsto.

(...)

çîme: Cumhuriyet Bilim Teknik, 22 Temuze 2000, amare: 696, pelge 16-17

Esqo bêtapuye bi
nı mae
nı ki pi bi
nı mal
nı milkê xo
nı warı, nı ki wurtê xo bi.
helmo dı bêocağ o bêmekan
mori ra vıran
vergi ra vêsan
berco rê vêsan
berco rê têsan
qonağonê ağlero dı meymano gıran
çerxê ariya Gımi rê şüano bêperi bi.
hini xorê orto dı zê kutiki
demê, serê koo dı şüwari
demê, höylê serê şıbiği bi.

usari azeb
zımıstani kokım
usari dewrês
zımıstani lewlês bi

*koti ra amêni, şiyêni koti; keşi nêzanêni
caê dı bingı gırotêni cı rê çini bi*
ebı filıska feki'a
sıro kı amêne, dev-devê dar o beri biyêni
hêrsê xo kı şikiyêni
zê İsmailê Bextiyarıcı
biyêni ostaê kemera çengi
biyêni kokımo dı bêbudi, biyêni bêtaqı
waxtê tepia, xo-amainı dı
welı kerdêni herri
gi bı qaxon'a kerdêni têmiyo'
elega ma vay dênı
gêrêni, çerexiyêni
guno verên ardêni, dênı viria ma ro
xeberı ardêne ostaina Hermeniyo, şiyêni
ebı şiyaina xo dı
san bı san höynonê domano dı biyêni tersê henê mılaketo
oncia amêni
sıro kı amêni
se kı kutikê wayirê xo diyêni, reyyêni ra çançulı ra, amêni
a tırrisa ma dı beli-biyain'a amêni
çıkı sıro kı o amêni, destthal xo nêsanêni ra, niamêni
o kı amêni
koo ra, dero ra, kaso ra
boa gul o muşki xo dı arêdain'a, hini amêni
o kı amêni

tenê gılorıçı, tenê pampoji, muriy, dırırıkı, şilani
tenê ki boa zembuli xo dı ardênı
o kı amênı
hazar jüan ra lawıki nornain'a
hazar vaso ra boy arden'a
daro rê filıska bari kerdên'a
cinikê dığazkını ardênı viar-kerdenı
ma qeh kerdên'a amênı
qawaxi zê jü elekçıya vılıboçıkını biyênı tenık
esqê iy ra xo werdênı
xo ruçıkıtênı, pelçım o leçıkı ra
reşeşiyênı nıçıkı ra hata rıçık
ê iy nı meterisê xuyê pitênı
nı qıaweta xo
nı caê dı pi ra cı rê jü kozık,
nı ki kemera dı xuya ronaiye biye
oncia ki her waxt nibotı dı bi
peê koo, yajü-yabani ya ki diyarê kaso dı
be xo bêmıleto, bêpagı biyaine rê gorı
oncia ki cinikonê en rındeko ra hez kerdênı
qonağonê ağlero, o kutênı cı, veciyênı
porê waştiya mı ki, mı ra raver, wê wê wê!
ma, ez çae fekê xo biseberni?

zê vatena mı
mejilo dı bêcamal o bêqılatı bi
rê rê hêrs
rê rê hezkerdenı dı
sıro kı hezkerden'a vışıyênı, amênı
dar o beri rê margıros
gul o çiçegi rê tewsanı
ceng o qöwğa dı ramani
hêgao dı biyênı êlkanı
waştiya mı rê ki sızını bi

thaba kı nêkut ver, hêrsê xo caê dı nêna ro
biyênı phukelekı
biyênı jü vergo dı vêsan
gêrênı eslê xo ra, werdênı, puko dı
fekê xo cenemê xo bi
helmê xo vilêsnênı ro, astê
helmê xo dı potênı, tikê
peroco sölpig, versano kiberdoğ
koo dı çiçego rê bırak
dewo dı diwani serê locıno bi
bêpakı
bêar
biyênı kı san, locıno sero ronistae bi
çhiki dênı arê, çhiki qulti kerdênı
kefa koo dı kokımê qeremetını
rüyê xo ardênı lerciyê çılone qaji
gêrênı xo, gêrênı destonê xo
sewı nêqediyênı
biyênı cındık, bêkeşiye
kutiki lawênı cındıko
kutiki lawênı bêkeşiye
qediyaisê çiroko dengê qerqelê çılone qaji amênı

iy herdisa xo sanı kerdêni, biyêni sır
vengê xo biriyêni
terso ra firçiqê domano kutêni
ma bêro mandêni

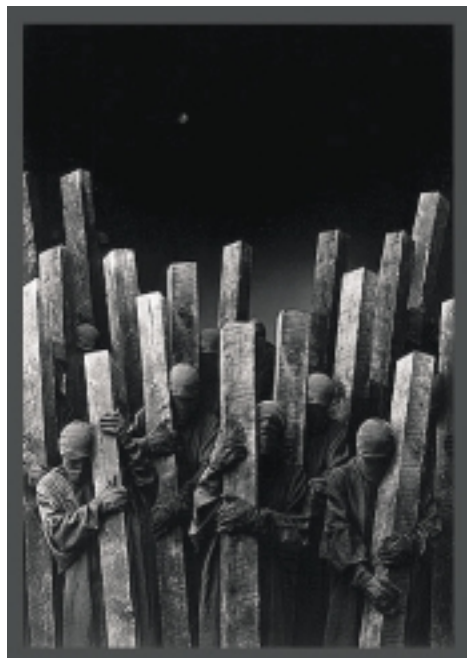
roci amêni, roci şiyêni
her çi viraciyêni, rıciyêni
o oncia a söyda dı
çerx o düzenê xo dı çerrexiyain'a
amêni, şiyêni
oncia sıro kı amêni
senık senık, serê dorı dı
tenê gıraniye, tenê yaraniye ardêni
rê rê thonê xo dı
rê rê thonê parseci dı bi
o kı biyêni jü, biyêni be xo, amêni
jibêni, jürrêni, nalêni, guvêni
waxto kı tasêla bo, veng bıbrriyo
oncia therekiyêni ya, oncia xo virastêni, amêni
na rê kı amêni, xo dı çinibiyainı, rıciyainı
tenê bêkeşiye ardêni
no nê kı tecelê ma,
tecelê dina ki bi
zompı dest dı, roca heqi zorê xo ma sero bi
rê rê ma dı zern
rê rê kerdêni sêm
hini boynı ma dima xo virastêni
xo kı mıkhır kerdêni, şiyêni
jü kılami, jü khari-khuri
jü lawaisê kutıko mandêni
fereji kı, ma nêşkiyaymı iy dı ceng kuyımı
ordiyê xo kı bıbiyêni, zê Mıstê Kori
Cıbê Kheji qersunı nêni pıra
ae rao kı qebiyat waştiya xo dı, heqiye iy dera, ez vonı
çıkı, o bêordiy o bêşındor o bêhasab
bêwar o bêmılk o bêaşırı bi
o nı Sakakıç
nı Usêniç
nı Qırğıç
nı ki Areic bi
bêcamal o bêqılatı
hem heqiye
hem neqiye bi
jü kı amêni
hazar şiyêni
zerria xo rê tenık
zerria xo rê banok bi.
ae rao kı cinıko rê hothotık
ariya Gimi rê şüanı
hêgao de êlkanı
waştiya mı rê sızını bi.
iy kı xo dima kılami, xo dima pagi verdêni
gınêni yajüye, phukelekı, êlkanı, sızını ra
amêni xo, hazarina xo biyêni jü, şiyêni
biyêni aznawur
biyêni xefiya
biyêni gıraniye

hobîkî pîroşiyênî ma ro
jû kî kutênî tengî
xeberî rusnênî, qolî girê dênî, amênî
Dêsim dî qolî va dî dana pêro
xılimalê Dêsim, xılimalê Dêsim
çimê waxti qına waxti bo.
ma dî kî taê xortî eşti biy, pêro zê bulîşki bi
qolî kî amênî, reştênî martinê xo kî
iy dîma gîran gîran peqênî
iy doçîk pernênî xo, şiyênî
hona kî tersê ma biyênî senîk
zerrê ma areşiyênî
çîkî, ma zanênî kî, xortê maê kî va dî danê pêro, estê
çiyê kî bîbo, î vay ra raver ênê, resenê...

124/08/06 Paşemi

Hikmet sera çend qisê

Heqîqet çinaya, çina heqîqetu? Heqîqeta hemın (herkês) ciawa yon, ca ra yo esta hemın'r bedeliyena. Felsefe ça'd dest kena pê? U ca zêy felsefe dest kena pê, kom caverdenu? Felsefe xuser yo heqîqet virazena (inşa kena) yo, xui ra ver oniyena; xui, xui ra ver bar kena. Ri dina'd çend merdum êst, eg qasê yin heqîqet esta, itiya'd heqîqet yena perskerdiş. Yo lehza ma in fikir qewıl biker, raşta hemın bena heqîqet ki u wext timiyoni (anarşi) viraziyena. Timiyoni'z sarıweradayiş ana mêydon, pêniya sarıweradayiş'd xusêri (freedom) esta. Labelê xusêri yo ca'd zaf hola. Holiya xusêri ça'd bena eşkera, inay ser sarı dejnayış muhimu. Xusêri, fikri azadi (latitude) erzena ri 'erd ki u wext biyayışê adêmir yo me'na viraziyena, u wext inson xui zon u estbiyayış (existentialism) xui ferx kenu. Heqîqet ser (*heqîqet yo ca'd exleq'z -éthice- gena xui zeri, ayora her heqîqet vatişê ma'd exleq'z zeriynu [mundemiç]*), estbiyayış ser, xusêri ser, zaf zonayon u filozfon şewon ruajo sarı dejno, zafin'ız derheq in meselon'd ekol nawa ru, biy wayêr ekol. Ez itiya'd dejê sarê filozfon u zonayon ra bas nikeno u sarê şima nidejneno. Dêrd ma zobi çiwu. Çina (çita) ma ri biyo derd, çina gerê ma ri derdivu, labelê ez qayilo inay sera çend çî binusi.

Derd kêy viraziyenu, derd sini viraziyenu ya'z derd wext viraziya ma sini pê zoni, kêy haya ma pê bena. Hikmet hetton inkê komi xui'r kerda derd u sera sarı dejno; eg biya derd, sarı sera dêjyo, wı dej pê gironiya xui uqidi resawu ma yo nê? İtiya'd mesela muhim inawa ma ri. Hikmet xui ser, bira yo xebat, ya'z bira yo fiil (kerden) yena mêydon yo nê? Eg ina sewal cevab bıgeru, gurê ma benu şenik. Hê vêr ma bizon ki "nuştiş", vinerti (passif) yo fiel (guri) niya. "Nuştiş" d gurenayış, dynamique'ti, gioniti esta. Nuştiş; itiya'd vinertiş, leğerti xui'ra duyr finena. Sini heywon leğer nieşkenu heywon levêq dima şueru, pê'd monenu, nuştiş'z otir vinertiş ra duyr vinenu. Vinertiş, gurê battalonu, gurê biekaronu. Tembêlti

bienuştiş'd nımtiwa. İsrehet kerdiş, (labelê isreheti'd binê arsiyayış, guro zêy ço cuwa pê kenu qêy yi hazır biyayış me'na tera bena hasil ki, itiya'd isrehet tembêli ra binê duyr kuenu, ayora vatişe ma nizdiya tamomi tembêli seraw) u te'til qisêy 'Erêbkiyi. Te'til 'Erêbi 'atalet' ra yena vatiş, 'etalet'z "tembêli"wa. Ma binê cuar'd va, bienuştiş tembêli'd nımtiwa, gerê ma xui tera bıpaw u duyr bigi. Labelê inqêdi ma resên hikmet.

Çıra nuştiş muhimu, ya'z nuştiş muhim yon wendiş?

Fikrê mı ino ki "nuştiş", "wendiş" ra vera wu, muhim est zêy wendiş. İtiya'd ez zono zerrê şima ra, in merdum ho vonu sı, çina vonu, çirê wendiş gino nuştiş pê... nuştiş

tim ho wendiş pêydo. Hetton ço nizonu biwunu, sini ço nusenu? Veng inayin şima ra benu berz, yenu mı guêş. Labelê fikir mı honê nibedilyenu, verra verra şêdyenu. Elbet (helbet) wendiş gerê ço bizonu, wendiş muhimu, hetta u kesig nizonu biwunu nizonu binus'zi. Eg otira qey ez nuştış geno wendiş vera? Inay ra: wendiş hemı kes êşkenu bunder bivı (bımusu), nuştış nê. Têyna in sebeb ra ez nuştış wendiş sera geno, nêxêr. Labelê literaturê İslomiyet'd "wendiş" muqeddesu, hetta her çira vera'wu. Çıra her çira vera qewıl benu, literaturê İslomiyet'd wextê inzalê Kelom Qêdim (Qur'on) pê wendiş dest biyo pê ayora (a yo ra). Ayeta vêrin zêy inzal biya pê "biwun, biwun" dest kena pê, in semed ra "wendiş" muqeddes u hemın çı vera qewıl benu/biyu. Labelê eg ma mêtinon vêrino hêt felsefe u hxikmet sera biwun, newı yo tablo vêjyenu ma ver, newı yo wendiş luzim kenu ki in winayış, "wendiş" erzenu pê "nuştış". (İtiya'd wa qet in fikir sarê şima'd nigiru, ez "wendiş" çı nihxesebno; ez "wendiş" zaf muhim qewıl keno, labelê "nuştış" geno ver). Felsefik yo wendiş, piliya "nuştış" her wext ana ma ver. Mı cuar'd literaturê İslomiyet ra yo misal da: penapêki u felsefik wendiş'd piliya "nuştış" otir bena eşkera ki zêy tija aşm. Eg "nuştış" çiko pil nibên, eg "nuştış" çiko muhim nibên, (ma pê literaturê 'téologîe' vaj) Homê wext din inzal kêrdin, heruna emrê "biwun, biwun" d qınaat mı ino ki- gerê "binus, binus" dên vatış. Labelê emrê "binus" niomo vatış. Çıra ma voni emrê "binus" omên/diyên vatış? Literaturê dinê semavion'd, hemı çı Homa zonu, aya zêy Homa zonu çikes nizonu, Homa çendêk biwazu bıdu musnayış, hındêk yeno zonayışê quyl ('ebd). Homa vonu ez Pilo, pilê pilono, ez nuseno, şima winêni. Wasfa piliya Homê yo'z "nuştış" niya?

Yo lehza ma piya bıhezriy (fikir bıık), çı semed ra "nuştış" ser semavi yo din inzal nibiyo. Ina cumla, ez bawer keno ki xêlik wext sarê ma dejnena, gerê bidejnu'zi. Wext semavi yo din "nuştış" sera inzal bivên, êru timiyoni (anarşi) viraziyên. Zafin xuvera (xuser) din icat kêrdin. (hol, êru icat kerdê din çini?) Labelê xuvera icatkerdê din êsti, semavi niy, wext vajê samaviy'iz ço bawer nikenu. Çıra ço bawer nikenu inaynon ra? Merduym inêyin voni ma nuşt, nivoni ma ri omı (inzal bı); heqiqeta téologîe vona din inzal benu, yenu wendiş, pê ezberati gınenu adê, din pê nuştış nigınenu adêm...

"Nuştış" in wendiş sera êsenu ki muqeddesu zê "wendiş". Nuştış'id batali çinia, tim wext giraytı (aksiyon) esta, beni-adem pê "wendiş" xui hxesyenu, pê "nuştış"z xui zon u me'na donu xui. Labelê ma êşkên ki vaj "nuştış" 'emêliwa, "wendiş" teqwa wa (tabii, in wendiş literaturê islomiyet sera inaw). Nuştış, tim wext insoyn pay pieşena dı, tim u tim kena aksiyoner, passifti ra duyr gena. In sebeb têna'zi yo het ra nuştış kena pil zêy wendiş.

Hikmet ha ça da? Nuştış da yo Wendiş da?

Yo qala (vatêy vêrinon) Zazaki'd "battali ra çulagi, çulagi hola zêy battali" vajyena. Ina qal çı semed ra vajiyawa, ina qal ra çı murad biyo. Ina qal eg ina zit ma biwun, çulagi (hxemal) ma ri nesihet kena yo zobi çı ma ra vona. Elbet zobi çı ma ra vona. Çulagi ra duyr yo çı. Ina qal, tim wext qêy payvındertışi, tim aksiyonêri murad kena. "Nuştış"z battali inkar niya. Wu kes zêy "nuştış" qewıl kerda, bizonê yi battali inkâr kerda, bizonê wı tim tembêli ra duyr xui qewıl kenu. Hikmet İtiya kom ca'd resena nuştış, ya'z ma in qıdı vaj: hikmet o nuştış ça'd gınêni piru.

Ma gerê hikmet bışınasn ki ma bêşık vaj gınêni piru yo resên yobinon, ya'z çı tokıla (alaqa) yin yobinon esta. Hikmet çına wa, heqiqet ça resena hikmet, hikmet bıxu heqiqeta yo nê? Belê, hikmet zonayiti wa. Her zonayiti'z hikmet niya. Çıra her zonayiti hikmet niya? In semed ra: eg derheq yo mevzu'd ço bıxêft, ço u mevzu'd benu wayerê zonay, labelê wayerê zonayitiya hikmet nibenu. Çımkı zonayitiya hikmet'd hikmet esta. Zonayitiya hikmet, sebêbiya miyon (nimti) xui'd zeryına. Yo het ra'z wayêr zonayê hikmêt ra bıxu "zonayiti" vajiyena. Yo het ra'z sağa (sır) Homa'y xui'd derc kena.

Mesela ma voni hikmêt Homê ra sewal nibena, ina qal bereday nivajiyawa. Çımkı 'ilm (zonay) Homê ra her wext herkes çı fom nikenu. Labelê piexmêr (pêxembêr) Homê, yin zêy heqiqet xui'r kerda derd, wayêr hikmet, ini avam ra ca bêni, ma inayinon ra voni

ehl-i hikmet (philosophe). In cergê filozofon nuştîş xur kerdu derd, ferx eştu binatê xur wêşelîk (halk, avam). Tam itiya'd hikmet resena nuştîş, nuştîş u hikmet gîrênî piru. Çimki wayêr êkol her fiolozof zon ki êkol ruanayîş nuştîş ra viyerena. Ina qala ma'z yena in me'na: hikmet ha nuştîş'da, wendîş'd nê.

Qêdnayîş'îd; eg heqîqet u hikmet gîrênî piru nuştîş yeno mêydon. Nuştîş'z goma vêrina şînasnayîşê estbiyayîşa. Tîm nuştîş, hayiti xur biyayîşa.

Metin Kaygalak

Tırki ra açarnayueğ: Hasip Bingöl

Birê Riy Mı

Oniyayiş mı, komi kenu germın,
wexti'g gionê xu cemedneno. ez êşkeno
me'na bîdi çinê ki hemı çiy hindêk kêmi'vu.
ez rıza bîmuêjn, komyo qısı mı ser gêrenu a.
ez perudi şêr, çoyir qısêy mı nimonenu, ez rıyî nidi
siakergon yersbiyayo sebenu. çikes nizonu
yo çiz cı ri nivejenu. axa kedêr z' keder'd esta.
hindêk xâtir mı caverdê ez şıyo, qêdifê
zêy mı dest no pa, me'nâ:
qutiya guêzina vıl neqeşnayı
Zazaki due'a dadiya mına, hin.
ez xu bêrz dergê çinê,

ax, wext hêlyenu wêxt'ir.

ez pêy komyo cumla dest pêkêr
bînêk kêm monenu her mesela'd vatiya mı.
yiw zê qêy xatir yin mı mızraq fino,
ez şıyo bînê bir, birê bînê bir'dır' omiyo ti rı
mı dara selvio ra persa,
mı di selvi şıkyê. mı qij sêwir qêlb xu,
qey xeneqnayış xu vıraştê mı kindır ra
pey çuexa pêyin mı kêrd germın.
ez şıyo oniyawo a bircu simın ra, ez
aşm ra şarmıyawo. min hemın'd ez zerê yo
tabut'd gêrawo. mı waşt'g ez yo lehzabi,
her qısı'd yo sağ,*

ax, mı zona, her qısı mı ri tengü.

*sağ: esrar, sırlar

Waa mı Rozşêne rê

Bao, nıka xora dewran vuriya. Ne ma êndi kemera çengiyime, ne ki şıma xiçê veriê. Ezı ki Xeca virêne niya. Ez Xeca virêne niya ke! Gıme-gıme mıra amêne. Heq şahadê serio, na dewe ra pers kerê. Nıka bime kherr u lal. De çı zan, ma kerdime hurendia kherr u lala. Ha qese fekê mara vecino, ha dele verê çêberi de lawena. Hona vizêri-perey leyre sawi bi, mı kerdêne xo fek ra, kerdêne qevşingê xo, biyêne phevugo goin! Zê kerga khurte kerdêne binê perranê xora. Nıka domani şiyê, zonê şari de wendo, haê xorê vanê ma biyme pil, biyme isan; amê werte. De ez çı zan, haê xo hini zanê! Nıka qe tenezul nêkenê, zonê xo made tern nêkenê. Xora taê dina ki, bıcê ke zonê ma u piyê xo ki inkar kenê.

Xırmalê maenê, bêma u bêpiyenê! Vileçewtê verê dêsanime. Bêwayirime, bêkesime.

Punık u pergalê ma erziyo vay ver. Punık u pergalê ma vay ver dero.

Xorê ebe dest u paa; xorê ebe bêçık u nenıga da arê, her çi ra dixsiye (dirğine) dê xo. Şala miyanê xo şidenêne, vatêne, 'wertê dost u dışmeni de ewladê ma dixsiya çiyê mevino'. Ulle ke dışmenê ma ki xorê destanê xo hene kenê... Heya piyê mı, hey a biraê mı, coka vanê: Dıt selıke, da delıke. Şar mal u milkê xora, ma can u cigera xora beme. Para mara çhik de çê feleki ra nişo! Ê ki ma vêşnayme! O ki serê harda ra jü ma teyna binê xode vineno!

No zawtê kamio? Ma, nê ziar u diarê çê veşai se kenê? Roca tenge de ki marê wayir nêveciyê, êndi key wayir vecinê! Xorê, ma ê ki xora mıradnay! Heya, ê ki mara heredyay! A roce mı xorê hewnê di, qe ki rınd nêcerebnen. Wıy Heqo, tı der u cirani, qom u qebili bişevêknê, xırabe sera düri fiyê, rama xo ro cı dê, rama xo ver şanê. Ac u ucê ma ki heto jü ra!

Heya, hewn de van, xorê miaz poci, şori Khalê Sipi ser. Xorê miaz pocen, şon Khalê Sipi ser, tenê xorê lornen, cêren vero, cêren sero. Van, loqmê ma qe ke çinê bi, qe ke caê de nêweriya ra! Eza hermete, mı xo gureto, teba çhêl u çhukê xora, der u ciranê xora, ma xo eşto paganê to, paganê hewşa to, Khalê Sipi mırad kerdi. Vilê ma şêmıga to de bıvisiyo, loqmê raa to pey be mara mekeru. Ma amayme çêberê to. Tı nê seyanê xo erzena çêberê kami? Çêberê rama xora cara ma bêhesa u bêparê meverde, Khalo Sıpê! İni tı zana, van, xorê reca u minete ken. Aa, wertê komê xorta ra no bêmiradê mı xelesino ra, êno, vano: Da daê, tı xırabanê hewşanê Khalê Sipi ra vana çi? Şo, marê „Sulu yemeg“ê poce, bêrine burine. Ceneqiya we, heşar biya ke cile dera. Dest u paê mı biyê serdini, xorê zê sibirciğê rıçifin!

Mı roca bine hewnêna di ke, bêmirad hewn dero, mordemê bêçıke ano ra cı, ez ser de vecin, vano: De şo, de şo; nafa serba xatirê xatıra, serba xatirê xatıra!

De, ez vaci çi? Buko, baqıl vinderê, buko! Ma biderê boê xatirê loqmê ma u pir u rayberê ma ver. Ma rama Heqi ver şanê. Saro nerm, zono weş, raa çêberê Heqi kenê ra. Mordem thawa raa wertê xuy o Heqi bırneno! Heni raa ke muye ra bariya, ebe şımşêrê nêna birnaene, nêvısina; ebe xirabiye, ebe bêsenc (bêhurmet) u bêminetiye êna vısnaene, birina! Kamo ke raa wertê xuy o Heqê xo xırabe kero, raa wertê xuy o ma o piyê xo ki nêzano, keno xırabe. Kamo ke nê raa xırabe kero; na dina de, a dina de şar u çımviran, pizevêşan maneno. Vacime; o rama xo mara, zaw u zêçê mara, ac u ucê mara, der u ciranê mara, feqir u fıqari ra kemi mekeru, mebirno!

Tı mordemo zerehira, zereweş u rinerm u zanoğa, Khalo Sıpê. Khalo Sıpê, tı kemasi u qusırê zaw u zêçê ma boê xatirê xo, domanêni u cahiliya dina ver şane.

Dina vuriya, waxt vuriyo, ewlad vuriyo. Ewladê nıkay xorê bêsenc u bêqedro, bêqimeto. Ne pil zano, ne qıç. Ma u piyê xorê çiyê ro nênano. Ez vacine, şar be astanê

ma ağwe buro! Xırmalê Khurêşice, xorê ğızıka xo bêro we, vatêne: Ewladê nıkay, ewlado bêpısımlayo.

Zaw u zêçê nıkay niyo! Pulık dêm danê, vanê: Ez ke eza; baqılıye de, zanitene de kes mısçalê mı sera niyo. „Eski qafa, ê şıma eski qafawa“ şıma çı zanê ke nê koê qıckeki mı nê ro. Anê deşti mı kerdê şên. „Of of, oncia qafıka mı bozmış kenê“, „Hala taê şori gezmax“, „Moralım düzelsin yahu!“ vanê, anê werta ra, ha hını zê pesa gêce cêrenê.

Ebe xof u qopanêni u qapanêniê, hewra puf kenê. Lewê cüanikê de, kaleka cüamêrdê de, wertê cematê de, zerê mısletê de bingê nêcênê, goşê xo ro çiyê ser nênanê, kesi ra çiyê pers nêkenê. Qe tibariya xo be kesi nianê. Pırnosê xo kenê be berz, zê astorê reway hire-hire cıra êna. Heq mekeru, rocê pırnıka xo xırab resena hard. O waxt her çî rê ki herêo. Poşmaniye ki pere nêkena. Mordemi dest ra çiyê ke veciya, xora vecino, şono. Mordem ke ebe fek çuçıke pê bıcêro ki, no nianêno.

Heya, de kheko-bıra way way way
Expalê marê hao êna surra nê têrmaşê vay
Mı dest eşt be çê veşê Duzgînê serê deryay
Ê ki ra u olağê xo ma feqıra ra bınay.

Khurmalenê, heya. Waxtê veri de, dewa de şênatiyê biye. Çênê rındekê azebi, xortê delalê qawaxi bi. „Sılo Qıç“ lawıkanê xode vano: Xortê burnebaşı. Heya, xortê başi, waxtê veri de mendî! Cênîy o cüaniki, mêrde o cüamerdi koti mendî? Domanê khej u bor u sisiki, çênê u laikê viliki, khal u kokimê zê çhikê adırı... Kanê (koti), cematê veri; kanê, mısletê veri; kanê, lac u çênê veri?

Xort u azeba ra dewi kerdî issizi, dewi biy issizi. Xorê pheapugo goin mirê bıwano, dewi kerdî bêkesi. Bon be bon gıneno pıro, rıcinu, xora ke mercıyo ki rıcnenê. Locine be locine şayına, dü nêdana. Ucağê be ucağê bena kore. Ucağşên o ucağkorê pilê ma u ma ki xorê tey nia dame. Her roc qotikê êno maro, çiyê name fek ra. Ma de êndî çiyê ki nêmend. Çiyê de xo erzeme fekê çiyê vera ke çiyê de xuyo bin raxelesnime. Hao ma her çî ra xelesiyayme ra, her çî ra beşe keme dest u paanê xo buşime. Heya, pi u biraê mı, heya; mara, marê çiyê nêmend. Ne ma xorê çılê fişte ta, ne ki Heqi ra marê roştê amê. Dewî endî têde xırbê, pagê. Xort u azebi endî dewa de, şehera de (suka de) dermanê. Kes çino ke tasê ağwe bıdero mordemi dest. Bêrê ke meytê ma werta de bımanê, bıbê werdê theyr u thuri, mor u mılawını. Pheapugo goin khelanê mezela ra nişo, mirê bıwano! Axırı, axa her çî made mendî! Wa çengê wele ki çımanê ma nêkuyo! Wa axa dae ki bımano!

Waxtê veri de bext bi, expal bi. İsanîni u dostêni biye. Heqa pil u qıcı biye. Heqa merdi u cênîye biye. Heqa ma u pi be ewladi biye. İsan, isana ra şermaiye, ziar u diari zanitêne, miaz potêne, qurbanê sare bırnêne. Pır be rayberi ra, şêx be dewrêşi ra amêne. Cem u cemat gırê dêne, xorê şema şiyêne, veng'a Heqi dêne... Kanê, pır u rayberê ma; kanê, porsipê u risipê ma? Kanê, lac u çênê ma? Kanê, no qom u qebilê ma? Qom u qebilê ma!..

Mı qeda, ez çiyê ver nêkuna. Hama çiyê ke mı de kar keno, cigeranê mı weno, uyo ke: Tı bê ke nıka ke ma sare kerd pey ra, pepugo goin hurendia ma de mewano. Ar u urê ma, ac u ucê ma bıbirıyo, locına ma bışaiyo. Se ke ma qe çhok nêda, lac u çênê niardi. Se ke ma qe mal u dawari de, hêga u cün de, kar u gure de herm u doşanê xo sera nêçarnay, sero nêlalekiyayme, nêkerdi fekê xora, nêkerdi pil... İsanî de se kar mekeru: Wertê na dina alemi de ma ki qomime, ma ki wayirê hewl u xırabime, ma ki wayirê kuçıka adırime, locına ma ki dü kerdêne. Ma ki lac u çênêy ardi, wayirê lac u çênanime. Kanê, nê lacê ma; kanê, nê çênê ma. Çımê mı kor bê, ağwa siae bêro çımanê mıro. Lac u çênê ma peê hawt koa de, welatanê şari de çar u çur benê, çımanê xo şari rê vecenê. Nıka nêno vatene vaci; qena xo şari rê dêlmaşt kenê... Ez lac u çênanê xo wazen! İllam ke lac u çênê ma!

Xorê nê tenê domanê manê ke şonê, wanênê ênê, şıkır be Heqi, hao marê taine peyser ano, gere herç ke baqıl bê, haê benê her, şonê! İllam ke no lacê mı, ilam ke no Hesên Usênê mı. Domantêni da zê çêna azebe mı dest ra feteliyêne. Ebe xuy u

xîsêtanê ma bi pil, ebe xuy u xîsêtanê şari made sare onceno. Heqo, tî hevzê xo bikerê; aqıl, fam u firesetê xo biderê ac u ucê ma. Ac u ucê ma binê perranê xo kerê, bişevknê! Êndi na tenga ma wedarê! Çêberê rama xo ma têdine rê rakerê!
Hao usaro, tî vacerê, phevug reyna biwano?
Damaê maenê, xorê felek teyna ke xo bigoyno!

Edebiyat u Felsefe

1. Namey pêseroke Mirazo.
2. Miraz, pêserokê da felsefi u edebiya.
3. Zıwanê Mirazi Zazakiyo.
4. Miraz dı aşman de dorêk/reyê, 15ê her aşme de veciyena.
5. Miraz ca dona nuştayanê edebiyani u felsefian. Nuştay edebi u akademik u felsefiy Miraz de çap benê.
6. Miraz pelanê xo pêro nuştogânê Zazaan rê kena a. Ca dona nuştanê telifan u açarnaeyan. Hêt fikiri ra çımtêngi nikena.
7. Miraz, Zazaan xo ser yew (jew, jü) şar qebul kena u Zazaki xo ser yew zıwan qebul kena.
8. Miraz, fekanê Zazaki têdine zey pê vênena, jew feki fekê do bini sera nêgêna. Ca dano nuştayanê heme fekan.
9. Miraz, qimet u rumet dona nuştayanê cı natharnayon (kenden u cıgeyrayışi) u pelanê xo heme kendueğon rê kena a.
10. Miraz, nuştayê ke cı rê yenê, bê bedelnayış (vurnayış) ca dona cı, teyna hetê imla / raştnuştene ra redakte kena, kelıman u fekan nêvurnena.
11. Miraz, kulturê Zazaanê nımitay dıma geyrena u wazena kulturê maê nımitay veco meydan. Miraz, xezinanê nımitayan (wedardeyan) dıma geyrena, pê inan eşkera kero.
12. Miraz, standartizasyonê Zazaki wazeno, labelê gama diyine de. Gama verêne de eşkerakerdişê heme fekan elzem vinena. Yewbiyaena nezdiyayışê fekanê Zazaki sero gureyena (xebetiyena).
13. Miraz, pêseroka Zazaana; din u mezheb u fikran nêpersena. Sloganizm u ajitasyon ra duri şına.
14. Zerrikê (ihtıwa) Mirazi: Felsefe, edebiyat: meqaley, şiri, hikayey, tefriqa romani, cerebnayê (deneme).
15. Miraz, hemı qêdê ırqciti u faşizm red kena u qet tu şarêk şari bin sera nivinena, hemı şaron zêpi vinena u şarciti ra duri vindena.

itaki

KİTAP · KİRTASIYE

İsmail Süleyman

- Tez Yazımı
- Fotokopi
- Kırtasiye
- Çay Salonu
- Çeviri

Üniversite Burcu Arısoy Eski Şişli Pazarı B Blok No: 25/49,5/57/58

Tel : 0422 323 36 65

Men + Mail : sayhusevrasovall@hotmail.com

itaki

İki aylık felsefi edebiyat dergisi

Birinci Adım